

عقیده

مدرسه علمیه حضرت زینب علیها سلام مشهد
فصلنامه داخلی پژوهشی (مجموعه مقالات) عقیده
سال بیست و نهم | شماره ۴۵ | پاییز ۱۴۰۰

- حفظ کرامت زنان در اشتغال آنها
- کرامت و جایگاه اجتماعی زنان در نظام اسلامی
- نقش والدین در تقویت عزت نفس و کرامت دختران در نظام اسلامی
- نقش نهادهای اجتماعی و قوانین موجود بر حفظ کرامت زنان شاغل

صاحب امتیاز: مدرسہ علمیہ حضرت زینب علیہا السلام

مدیر مسؤل: مرضیہ پارسائی راد "رؤف"

سر دبیر: سیدہ اعظم التفاتی فاز

مدیر اجرایی: الہام عبدی

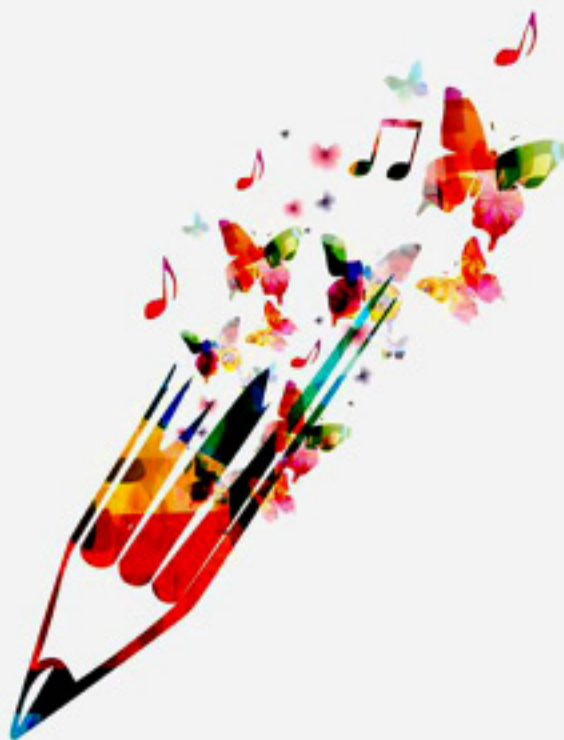
طراح و صفحہ آرا: زهرانجفی

باسپاس ویژه از سرکار خانم‌ها: عزیززی-وحید(مسؤل

واحد پژوهش) محسنی کہ ما را در تهیه و تنظیم این شماره نشریہ

یاری دادند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

۴ | سرمقاله

۶ | حفظ کرامت زنان در اشتغال آنها

۲۵ | کرامت و جایگاه اجتماعی زنان در نظام اسلامی

۴۵ | نقش والدین در تقویت عزت نفس و کرامت دختران در نظام اسلامی

۶۰ | نقش نهادهای اجتماعی و قوانین موجود بر حفظ کرامت زنان

مقاله

سخن سردبیر

مدعاست.

روشن است که هر چه تحقیق و اندیشه ورزی و پژوهش و ژرف نگری درباره این موضوع صورت پذیرد، موجب نهادینه شدن این مهم در اذهان و روشن نمودن نگاه جامع و عمیق دین اسلام به این موضوع خواهد بود؛ یکی از سوالاتی که مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی در دیدار با مردم خراسان شمالی در مجموعه سوالات مرتبط با سبک زندگی اسلامی به آن اشاره نمودند همین موضوع زن و کرامت زن بود:

«چه کنیم تا زن هم کرامت و عزت خانوادگی اش حفظ شود و هم بتواند وظایف اجتماعی خود را انجام دهد؟» پرداختن به این موضوع توسط رهبر انقلاب در کنار مسایل مهم و زیر

مسأله زن و خانواده از مسائل درجه یک کشور است؛ منابع و تعالیم اسلامی برجسته و متقنی درباره زن و خانواده وجود دارد که باید پس از تئوریزه شدن، به صورت نظریه‌های قابل استفاده، در اختیار همه قرار گیرد. **مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی بیانات در سومین نشست شورای راهبردی زن و خانواده.**

موضوع زن و حفظ شان و جایگاه زن از اساسی ترین موضوعاتی است که با ورود دین اسلام، به عنوان زیر بنایی ترین و اصلی ترین موضوع در مباحث دینی محسوب می شود.

اشارات روشن قرآن کریم، رفتارهای کریمانه پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله وسلم و ائمه معصومین علیهم السلام دال بر این

منظور در شماره ۴۵ این نشریه موضوع زن و کرامت زن را در عرصه خانواده و اجتماع به شکل ویژه مورد بررسی قرار داده است.

موضوع مقالات این شماره عبارتند از:

- نقش والدین در تقویت عزت نفس و کرامت دختران از دیدگاه اسلام
- حفظ کرامت زنان در اشتغال آن‌ها
- کرامت و جایگاه اجتماعی زن در نظام اسلام
- نقش نهادهای اجتماعی و قوانین موجود در حفظ کرامت زنان
- امید است مورد توجه و استفاده مخاطبان محترم قرار بگیرد.

بنایی جامعه بیانگر اهمیت این موضوع است و توجه و دقت ویژه‌ای را از سوی پژوهشگران و متولیان تربیتی و فرهنگی جامعه می‌طلبد، تا ضمن بسط موضوع با بیان ابعاد آن و مباحث پیرامونی آن، به شبهات مرتبط با مساله زن پاسخ داده شود و به سطح دانش و بینش مخاطبان نیز عمق بخشیده شود.

نشریه عقیده مدرسه علمیه حضرت زینب علیها السلام، با درک این ضرورت و در ادامه پرداختن به سوالات مطروحه توسط مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی در دیدار با مردم خراسان شمالی در سال ۱۳۹۱ بر خود فرض دانسته است که از ظرفیت علمی پژوهشگران و هیات تحریریه خود در این راستا بهره بگیرد و به همین

حفظ کرامت زنان در اشتغال آن‌ها

فاطمه قیامی - سطح سه حوزه

چکیده

هدف این نوشتار، بررسی حفظ کرامت زنان در جامعه اجتماعی و اقتصادی و اشتغال آن‌ها است. در دیدگاه اسلام، نهاد خانواده هسته اصلی جامعه به شمار می‌رود و سلامت و ارتقای جامعه در گرو وجود خانواده‌ی سالم، پویا و آرام است. در این راستا، زنان به جهت توانایی‌های طبیعی و فطری محور اصلی خانواده محسوب می‌شوند و جایگاه خاصی در تربیت و آماده‌سازی نسل آینده دارند. لذا از منظر اسلام، زنان باید بدون داشتن دغدغه‌های مالی و اجتماعی، با فراغ بال و آرامش، مدیریت داخلی خانواده را انجام دهند و مرد موظف است تمامی نیازهای اقتصادی خانواده را تامین کند. البته دیدگاه واحدی در زمینه اشتغال زنان در جوامع مختلف

وجود ندارد، ممکن است جامعه‌ای زن را یکی از بهترین ابزار برای تولید ثروت در بسیاری از عرصه‌های اقتصادی بداند و جامعه‌ای دیگر، بر اساس مبانی مورد قبول خود، رویکرد متفاوتی به این مقوله داشته باشد؛ بحث از ضرورت یا عدم ضرورت اشتغال زنان، مستقیماً با اعتقادات، اهداف و زیرساخت‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی یک جامعه در ارتباط است. اما شرایط زندگی کنونی، دغدغه‌های اقتصادی و تاثیر زن در توسعه و سازندگی اقتصادی سبب شده، اشتغال و حضور آنها در اجتماع یک امر اجتناب ناپذیر باشد. این پژوهش با روش توصیفی و تحلیلی و نگاه درون دینی به این نتیجه دست می‌یابد که اصل، عدم ضرورت اشتغال زنان در جامعه اسلامی است، ولی در شرایط ضرورت و

داشته و گاهی شخصیت و کرامت انسانی زن به دلیل حقوق های ناچیز و کارهای غیر رسمی، نبود فرصت های شغلی کافی و مناسب و عدم امنیت اخلاقی و روانی و... دچار چالش و خدشه شده است.

در زمینه اشتغال زنان مطالعات فراوانی انجام گرفته اما متأسفانه حفظ کرامت زن در محیط کار و فعالیت های اجتماعی و اقتصادی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در این نوشتار سعی شده به موضوعاتی چون دلایل حضور زنان در جامعه و اشتغال آن ها و آثار و پیامدهای اشتغال، شرایط حضور مناسب زنان در این جامعه با حفظ کرامت آنها پرداخته شود.

تعریف اشتغال

آنچه از بررسی کتب لغوی استفاده میشود، اشتغال، بر وزن افتعال از مادهی «شغل» است، که به معنای سرگرم شدن^۱ و مشغول بودن است. «شَغَلَ الشَّيْنُ وَالْغَيْنُ وَاللَّامُ أَصْلٌ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى خِلَافِ الْفِرَاحِ؛ آنچه دلالت بر خلاف فراغت و بیکاری می کند»^۲

راغب اصفهانی در ذیل این واژه

نیاز جامعه در امر آموزش و پرورش یا رفع خدمات پزشکی و غیره، این حق برای آنها با حفظ معیارهایی از جمله حفظ کرامت و شخصیت زن به رسمیت شناخته می شود.

مقدمه

اشتغال زنان و ایجاد فرصت های برابر شغلی، همواره یکی از دغدغه های فعالان اجتماعی و جامعه زنان است و موضوع جدیدی نیست، به گواهی تاریخ زنان به طور مستقیم و غیر مستقیم به اقتصاد خانواده و جامعه کمک می کنند و این حضور در فعالیت های اقتصادی در جوامع روستایی چشمگیر بوده، آنها با انجام امور متعددی چون نگهداری و تربیت فرزندان، انجام امور زراعی، کشاورزی، دامداری و صنایع دستی از ارکان مهم اقتصاد خانواده محسوب می شدند. اما با گسترش روزافزون تکنولوژی و بروز تغییرات بنیادین در سبک زندگی زنان، اشتغال آنان شکل تازه ای به خود گرفته است. زنان به دلایل و انگیزه های مختلف در خارج از خانه مشغول به کار شدند و این بالتبع آثار و پیامدهایی برای خانواده و جامعه به همراه

می‌نویسد: «الشَّغْلُ والشُّغْلُ: العارض الذي يذهل الإنسان.» ایشان در تایید این معنا به آیه «إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَكِهِونَ»^۳ استناد می‌نماید. در ادامه تعریف خوبش می‌گوید: «شُغْلٌ فَهُوَ مَشْغُولٌ»^۴ اشتغال در اصطلاح متعارف عبارت است از وظایف مشابه و مرتبطی که به عهده یک فرد در مقابل دریافت حقوق و دستمزد گذارده می‌شود. در اصطلاح عامیانه به آن «کار» گفته می‌شود.

«جایی از درآمد مالی که در نتیجه‌ی آن بتوان ابتدایی‌ترین شکل زندگی در هر زمانی را متناسب با نیازمندی‌های آن فراهم نمود»^۵ که متضمن صرف کوشش‌های فکری و جسمی بوده و با هدف تولید کالا و خدمات است و نیازهای انسانی را برآورد می‌سازد.^۶

اشتغال از منظر اسلام

اشتغال در فرهنگ اسلامی با تأکید بر مفهوم کار در دو معنا کاربرد دارد:

الف) معنای خاص: شغل و حرفه و هر فعالیت بدنی یا فکری منجر به تولید کالا یا ایجاد خدمت، اطلاق می‌شود.^۷

ب) معنای عام: هر آن چیزی است که انرژی برایش صرف می‌شود؛ چه رسمی باشد چه غیررسمی، مزدبگیر باشد یا فی سبیل‌الله. این معنا از کار، کار خانگی، خانه‌داری، پرورش فرزند و ... را شامل می‌شود. در متون دینی نیز بر این معنا از کار تأکید شده و همه مکلف به آن هستند. استاد مطهری در این باره می‌فرماید: «همه ملزمند کار کنند و حصول کارشان الزاما به اجتماع تعلق دارد»^۸ اما آنچه امروزه در فرهنگ غرب، کار و پیشه محسوب می‌شود که درآمدزا باشد و شاغل کسی است که در ازای کار دستمزدی دریافت کند.

جایگاه اشتغال زنان در

اسلام

با ظهور اسلام و گسترش اندیشه دینی، افقی تازه در برابر دید انسان‌ها گشوده شد. تساوی شوون زن و مرد و بهره‌مندی از ارزش‌های انسانی و مواهب مادی و معنوی، زن را نجات داد. در عرصه‌های مختلف فردی و اجتماعی به او هویت بخشید. این تساوی و برابری در اصل آفرینش، غایت‌مندی حیات و آفرینش، وصول به بالاترین مراتب کمال

و معنویت، استعدادها و امکانات، نمود یافت هم چنین استقلال اقتصادی زن و مرد از مواردی است که در اصل تساوی زن و مرد دیده میشود

آیات قرآن نیز ارزش یکسانی برای کار و تلاش برای همه انسان ها قائل شده و خطاب قرآن در مورد اشتغال عام است. آنجا که حق تعالی می فرماید: «مَنْ عَمَلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^۹ هر کس کار شایسته ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالیکه مؤمن است، به طور مسلم او را حیات پاکیزه می بخشیم؛ و پاداش آنها را مطابق با عملی که انجام می دادند، خواهیم داد» عمومیت آیه نشان می دهد که در استقلال اقتصادی تفاوتی بین زن و مرد نیست.

در تعالیم حیات بخش اسلام، اشتغال زنان را در سه ساحت می توان مورد بررسی قرار داد:

ساحت اول: مسئولیت تأمین اقتصادی خانواده بر عهده مرد است و تأمین نیازهای مالی و اقتصادی آنان از وظایف همسر به شمار می رود قرآن کریم در آیات متعددی به این امر اشاره کرده است.^{۱۰}

نفقه زن در ازدواج دائم، بر عهده مرد است. نفقه شامل محل سکونت، خوراک و پوشاک و سایر امور وابسته به آن هاست که باید با توجه به زندگی زن و فرزندان و شرایط زمانی و اجتماعی باشد. صدق یا مهریه نیز از مواردی است که زن بر اثر ازدواج مالک آن می شود و می تواند آن را از همسر خود مطالبه کند و روایات متعددی از معصومین علیهم السلام وارد شده است و مردان را به تأمین معاش خانواده تشویق می کند و اجر و پاداش فراوانی برای آنها قرار می دهد^{۱۱} به عنوان نمونه پیامبر صلی الله علیه و آله تلاش مردان برای کسب روزی حلال خانواده را معادل جهاد در راه خدا قرار می دهد، در حالی که چنین تعبیری در مورد زنان دیده نمی شود.

از سوی دیگر زنان مالک کار و تولید خود بوده تا جایی که می توانند در مقابل کار و خدمتی که در خانه انجام می دهند از همسر تقاضای مزد و حقوق کنند که پرداخت آن هم بر مرد واجب است. اشتغال زنان به خودی خود هیچ ممنوعیتی ندارد؛ بلکه در حال حاضر به اقتضای مصالح اجتماعی یا ضرورت های مربوط به اقتصاد خانواده، بسیاری از زنان همدوش با مردان

و گاهی بیش از او در خانه و خارج از خانه عهده دار شغل و حرفه هستند.^{۱۲}

ساحت دوم: مسئولیت اساسی زن، همراهی او در روابط مناسب زندگی خانوادگی است. در این راستا تاکید فراوانی بر نقش مادری و همسری دارد نقش مادری با تکیه بر طبیعت و فطرت زنانه، مانند فرزندخواهی، محبت و دلبستگی به فرزندان و مراقبت از آنان در آموزه‌های اسلامی به ویژه آیات قرآن کریم مورد تکریم قرار گرفته است.^{۱۳} هم چنین در کلام وحی نقش همسری، با عناوینی چون کامل کننده و تمامیت بخش وجود و هستی مرد^{۱۴} عامل آرامش همسر و برآورنده نیازهای روحی و روانی او،^{۱۵} پوشاننده عیب‌ها و برآورنده نیازها و کاستی‌های همسر^{۱۶} و... اشاره شده است.

ساحت سوم: تأیید جایگاه اقتصادی زن، آزادی و اختیار انتخاب شغل از مظاهر دیگر آموزه‌های سازنده اسلام است که به طور خاص در امر اشتغال زنان به این کلام الهی میتوان استناد کرد آنجا که حق تعالی می فرماید: «وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ وَاسْأَلُوا

اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا»^{۱۷} برتری‌هایی را که خداوند برای بعضی از شما بر بعضی دیگر قرار داده آرزو نکنید! (این تفاوت‌های طبیعی و حقوقی، برای حفظ نظام زندگی شما، و بر طبق عدالت است. ولی با این حال) مردان نصیبی از آنچه به دست می آورند دارند و زنان نیز نصیبی (و نباید حقوق هیچ یک پایمال گردد) از فضل (رحمت و برکت) خدا، برای رفع تنگناها طلب کنید و خداوند به هر چیز داناست.» این آیه مؤید حق مالکیت زن و مرد بر نتیجه کار خویش است و به طور ضمنی به زنان اجازه کار و اشتغال می دهد. سیره عملی اهل بیت علیهم السلام نشان می دهد که اسلام اشتغال زنان را به رسمیت شناخته است. زن مسلمان می تواند از همه مواهب اجتماعی و اقتصادی برخوردار باشد و در چارچوب قوانین و موازین، در تمام شئون اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی فعالانه مشارکت نماید. تاریخ اسلام نیز شاهد این معنا است که زنان مسلمان از صدر اسلام همواره، در جامعه حضور فعال داشته و در کنار مردان نقش مهمی را ایفاء کرده اند به گونه ای که در زمان رسول خدا صلی

زنان در تمام سطوح اجتماعی، سیاسی و حکومتی بوده، مرد را عامل بدبختی و وزن را جنس برتر می‌دانند.

۳- دیدگاه میانه: این دیدگاه بر مشارکت زنان در زمینه‌های مختلف اجتماعی - سیاسی، اقتصادی با اعمال برخی محدودیت‌ها و شرایط اشاره دارد که به آن پرداخته می‌شود.

دلایل اشتغال زنان

در طول تاریخ، زنان همواره به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در تأمین معاش خانواده همکاری داشته‌اند. آن‌ها با اهداف و انگیزه‌های مختلفی به فعالیت‌های بیرون از منزل روی می‌آورند:

۱- نیاز مالی و فشار اقتصادی:

برخی از زنان برای حل بخشی از مشکلات اقتصادی خانواده مجبور به کار می‌شوند. کسب درآمد، با هدف کمک به تأمین هزینه‌ها، حل مشکلات اقتصادی خانواده و استقلال مالی خود فرد انجام می‌شود.

۲- تکامل جویی:

دلایل اشتغال زنان، به منظور افزایش تعامل اجتماعی، کسب تجربه، به دست آوردن موفقیت‌های بیشتر، افزایش اعتماد

الله علیه و آله وسلم زنان زیادی به فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی می‌پرداختند و نه تنها پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم آن‌ها را منع نمی‌کرد؛ بلکه در مواردی نیز آن‌ها را راهنمایی می‌نمود. حضرت خدیجه سلام الله علیها که از زنان بزرگوار و برگزیده است، خود تاجری ثروتمند بود که به تجارت می‌پرداخت و پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم نیز برای مدتی از جانب ایشان به تجارت مشغول بود. زنان در مشاغلی مانند پزشکی، تجارت و صنایع دستی مشغول فعالیت بودند و یا به امر شبانی و دامداری می‌پرداختند.^{۱۸} اما با بررسی سیره اندیشمندان مسلمان سه رویکرد متفاوتی در موضوع اشتغال زنان میتوان یافت^{۱۹} که به اختصار بدان اشاره می‌شود:

۱- دیدگاه سنتی:

این دیدگاه با تأکید بر تفاوت بیولوژیک، زنان را موجوداتی ضعیف می‌داند، حتی در انسان بودن آنان خدشه وارد می‌سازد و نه تنها اشتغال، بلکه هر نوع فعالیت عمومی آنان را منع می‌کند.

۲- نهضت‌های زنان و

روشنفکران رادیکال: طرفداران این دیدگاه خواهان حضور بی‌قید و شرط

به نفس و خودباوری، به فعالیت های بیرون از منزل روی می آورند. این گروه بر این باورند که مهم ترین یا تنها راه پیشرفت و موفقیت در زندگی، در بیرون از منزل و اشتغال است.

۳- رسیدن به استقلال مالی:

گروهی از زنان نیز به جهت تجربه های تلخی که در زمینه وابستگی مالی مادر، دوستان و نزدیکانشان به مردها داشتند یا برای تأمین ایمنی آینده خود و خانواده، به اشتغال روی می آورند.

۴- ناچیز شمردن و دست کم گرفتن کار در منزل و خانه داری:

برخی کار و فعالیت در خانه را نشانه ناتوانی یا حقارت زن می دانند. به همین جهت با کار در بیرون از خانه، سعی در رهایی از این احساس حقارت دارند. این افراد با نگاه به زندگی های ناموفق پیرامون خود و فشارها و تلخی هایی که زنان در این خانواده ها متحمل می شوند، بدون توجه به ریشه های واقعی این ناکامی ها، خانه داری زنان را عامل بدبختی و اشتغال را تنها راه رهایی از این مشکلات می دانند.

۵- پرکردن اوقات فراغت:

بعضی از زنان به دلیل فراغت زیاد و فرار از

تنهایی و پیامدهای آن، با کار و فعالیت های بیرون از منزل خود را سرگرم می کنند.

۶- چشم هم چشمی و رقابت

با زنان دیگر: در برخی از خانواده ها و محیط ها که بیشتر زنان در بیرون از منزل کار می کنند دختران پس از پایان یافتن تحصیلات و به پیروی از بقیه، در بیرون از منزل مشغول به کار می شوند تا به قول معروف از قافله عقب نمانند.

۷- رقابت با مردان: گروهی نیز،

به تقلید از کشورهای غربی و تحت تأثیر اندیشه های فمینیستی که به تساوی همه جانبه حقوق زنان و مردان معتقدند و در راستای برقراری این تساوی، به رقابت با مردان در صحنه های گوناگون زندگی از جمله رقابت در بازار کسب و کار برخاسته اند.

۸- فرار از مسئولیت های

اصلی زندگی: برخی به دلیل اشتغال به تحصیل و ناکارآمدی تربیت خانواده و یا عوامل دیگر، به خاطر این که از کودکی با مهارت های زندگی مثل همسرداری، خانه داری، کدبانویی، آشپزی و ... آشنا نشده اند با فعالیت های خارج از منزل سعی می کنند از زیر بار این مسئولیت ها شانه خالی کنند.

۵. استفاده از اوقات فراغت و جلوگیری از آسیب پذیری اجتماعی در اثر فقر و نیازهای مالی.

۶. کسب درآمد و تامین نیازهای فردی، کمک به اقتصاد خانواده و امکان همیاری برای تأمین مخارج خانواده.

۷. کمک به شادابی و سلامت روح و جلوگیری از افسردگی در اثر بیکاری و یکنواختی زندگی روزمره.

۸. رفع نیازهای اجتماع بخصوص اموری که حضور زنان شایسته است از قبیل آموزش، درمان، جراحی، پزشکی.

۹. بهبود موقعیت فرزندان.

پیامدهای منضی اشتغال^{۲۲}

۱. افزایش سن ازدواج و کاهش میل بارداری.

۲. رقابت بین زن و مرد و آسیب زدن به تفاهم و همدلی آن‌ها.

۳. کاهش ارتباط عاطفی و جنسی با همسر.

۴. فشار مضاعف بر زنان با ایفای همزمان نقش‌های خانگی و اجتماعی.

۵. بالا بردن و تغییر موازنه قدرت زنان.

۶. محرومیت فرزندان از نظارت، هدایت

۹- احساس مسئولیت و انگیزه خدمت‌رسانی: برخی از بانوان متعهد

نیز بر اساس احساس مسئولیت و به منظور خدمت‌رسانی و رهایی کشور از وابستگی به بیگانگان، برخی از کارها را به عهده می‌گیرند.^{۲۰}

آثار و پیامدهای اشتغال زنان

گرچه اشتغال و حضور زنان در عرصه اجتماع و اقتصاد امری پذیرفته شده است اما اثرات و پیامدهای مثبت و منفی برای قشر زنان، جامعه و خانواده به همراه دارد که به اختصار به آن اشاره می‌شود.

الف) آثار مثبت اشتغال زنان

۱. افزایش آگاهی و بینش اجتماعی زنان و رشد استقلال روحی، فکری و عقلانی.

۲. کمک به فهم و درک مسائل زنان و حل مشکلات آن‌ها با روش‌های مناسب.

۳. افزایش منزلت، عزت و شخصیت یافتن زن.

۴. ارتقاء سطح فرهنگی خانواده و افزایش توان مدیریتی زنان و کمک به

تصمیم‌گیری‌های اساسی خانواده.^{۲۱}

و حمایت مادر.

۷. بیکاری مردان.

۸. سست شدن کانون خانواده.^{۳۳}

۹. کم شدن حضور زن در خانه.

۱۰. خدشه دار شدن کرامت و شخصیت

زنان.

۱۱. افزایش طلاق.

همان گونه که در پیامدهای منفی اشتغال زنان مطرح شد به دلیل حضور زنان در محیط کار ممکن است کرامت انسانی و هویت آن ها مورد بی مهری قرار گیرد لذا ضرورت دارد به شکل مبسوط تر به این مقوله پرداخت.

بررسی مفهوم کرامت

ریشه واژه کرامت «کرم» است، به معنی سخاوت، عزت، گرامی داشتن و بزرگی و شرافت دادن که ضد لثامت است. ابن فارس در معجم مقاییس اللغه ذیل واژه «کرم» می گویند: «أصل صَحِيح لَهُ بَابان، شَرَفَ فِي الشَّيْءِ فِي نَفْسِهِ أَوْ شَرَفَ فِي خُلُقٍ مِنَ الاخْلَاقِ.» چیزی فی ذاته و به خودی خود دارای شرافت و بزرگواری باشد یا به واسطه داشتن صفتی دارای شرافت و بزرگواری می شود درخت به خاطر میوه

دادنش، اسب به سبب سواری دادنش و ابر به علت باران مفید آن مُثْمِرِ ثمر هستند «کرم» ممکن است گاهی وصف خدای متعال واقع شود که مراد از آن «کثیرالخير» است یعنی بخشنده و جوادی که عطایش بی نهایت است^{۳۴} و گاه وصف انسان شود که اخلاق و افعال پسندیده دارد و در وی ظاهر می شود^{۳۵} که بدون سؤال چیزی را می بخشد.^{۳۶}

در اصطلاح کرامت به معنای «دوری از پستی و فرومایگی و روح بزرگوار و مزین به ارزشهای انسانی» است و مراد از کرامت انسان این است که انسان در میان سایر موجودات دارای خصوصیتی است که در هیچ یک از موجودات دیگر عالم نیست و آن، داشتن عقل است و معنای تفضیل آن است که در غیر عقل از سایر خصوصیات و صفات هم انسان بر دیگران برتری دارد.^{۳۷}

اقسام کرامت

۱- کرامت ذاتی

مقصود از کرامت ذاتی آن است که خدوند انسان را به گونه ای آفریده که در مقایسه با برخی موجودات دیگر از لحاظ ساختمان وجودی، از امکانات و مزایای

تقرب اش در پیش گاه خداوند است.^{۳۰} از نظر اسلام، کرامت و ارزش هر یک از زنان و مردان، در دنیا و آخرت، در گرو اعمال و رفتار خوب یا بد خود می باشد. بنابراین زنان نیز در کرامت اکتسابی مثل مردان می توانند از راه تقوا، تلاش و کوشش معنوی و رفتار شایسته و انسانی به کرامت بسیار بالایی دست یابند.

قرآن کریم، در برنامه های تربیتی، اخلاقی، علمی و رسیدن به سعادت و کمال هر دو جنس را بدون تفاوت، در پرتو عمل صالح تضمین فرموده است: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^{۳۱} قرآن کریم برترین کرامت را برای زن بیان و عالی ترین دفاع را از حقوق آنان نموده است، به گونه ای که موافق با مصالح اجتماعی و مطابق با وظیفه طبیعی آنان می باشد.

۱. کرامت زن در تساوی با مرد

در خطاب های قرآنی (یا ایها الناس) و (یا ایها الذین آمنوا) که هر دو را یکسان مورد خطاب قرار داده است.

بیشتری برخوردار است. این نوع کرامت حاکی از عنایت ویژه خداوند به نوع انسان است و همه انسان ها از آن برخوردارند. قرآن کریم در داشتن کرامت ذاتی، هیچ فرقی بین مرد و زن نمی گذارد بلکه به طور مطلق می فرماید: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»^{۳۲} ما فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم.»

عبارت «بنی آدم» تصریح در نوع انسان است که به مرد و زن به صورت تساوی اطلاق می گردد. در آیه دیگر با اشاره به احسن التقویم بودن انسان، کرامت مرد و زن را به طور مساوی بیان می کند: «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ»^{۳۳} هر آینه انسان را در بهترین صورت ممکن آفریدیم.» انسان چه زن و چه مرد، در میان همه مخلوقات عالم در بهترین شکل از نظر صورت و سیرت آفریده شده است.

۲- کرامت اکتسابی

مقصود از کرامت اکتسابی، دست یابی به کمال هایی است که انسان در پرتو ایمان و عمل صالح به دست می آورد و این نوع کرامت، برخاسته از تلاش و ایثار انسان و معیار ارزش های انسانی و ملاک

۲. تساوی کرامت زن و مرد در اصل خلقت و هویت انسانی که

حقیقت مرد و زن را واحد شمرده شده آن جا که حق تعالی می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ»^{۳۳} ای مردم ما شما را از دو جنس مرد و زن آفریدیم و شما را به صورت گروه و قبیله ها قرار دادیم، تا هم دیگر را بشناسید و به درستی که گرامی ترین شما در نزد خدا، پرهیزگارترین شماست.»

۳- برابری زن با مرد در کرامت حقوقی که در اداره اموال، دارایی، حق

انتخاب همسر، مهریه، نفقه و... وجود دارد در زمان گذشته بخشیدن، معامله، معاوضه و... برای زن ممنوع بوده است. قرآن کریم در چنین شرایطی، دستور داد که زنان، درباره اموال و دارایی خود، مثل مردان، حق هر نوع تصرف و مداخله را دارند؛ آنجا که می فرماید: «لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا»^{۳۳} مردان را از آنچه کسب کرده اند بهره ای است و زنان را نیز از آنچه به دست آورده اند بهره ای می باشد»

حفظ کرامت زن و اشتغال

فعالیت اقتصادی که متناسب با ویژگی های شخصیتی، جسمانی و روانی زنان باشد نه تنها با کرامت، ارزش معنوی و انسانی زن منافات ندارد و بلکه سبب شکوفایی و افزایش بهره وری شغلی او می شود.

حضور بی ضابطه زن در حوزه عمومی، نه تنها موفقیتی برای وی به ارمغان نخواهد آورد، بلکه کرامت انسانی و شخصیت واقعی او را نیز از بین خواهد برد و او را طعمه دام صیادان شهوت پرست کرده، او را از قله بلند کرامت، به پرتگاه ذلت شهوت ساقط خواهد کرد. چنین زنی نخواهد توانست در بعد مادی، همگام با مردان به تلاش و فعالیت اجتماعی بپردازد و از نیروی خود در طریق پیشرفت جامعه استفاده کند، بلکه تا حد فراوانی، خنثی کننده توان مادی و نیروی فکری مردان نیز خواهد شد. دلایل متفاوتی در عدم کرامت نفس زن در محیط اجتماعی وجود دارد که عبارتند از: پرورش یافتن در محیطی مردسالار،

نخست: قوانینی که در بعد مادی از زن حمایت می‌کند؛ مانند تعیین میزان ساعات کار، میزان ساعات مرخصی، مرخصی زایمان، ویژگی‌های محل کار، نوع کار و تعیین زمان بازنشستگی.

دوم: مقرراتی که علاوه بر بعد مادی، بعد معنوی و سعادت ابدی زن را نیز لحاظ کرده و به شخصیت و هویت واقعی زن توجه دارد، مانند قوانین مربوط به اطاعت زن از شوهر، تعیین پوشش برای حضور در اجتماع، آداب راه رفتن زن، چگونگی ارتباط با مردان نامحرم، و حمایت از حضور زن در عرصه اجتماعی و صحنه‌های کار و تلاش اقتصادی.^{۳۴} با تمام آزادی که اسلام برای اشتغال زنان قائل شده است، اما در برخی از فعالیت‌های اقتصادی چون قضاوت و افتاء و جهاد آن‌ها را محدود نموده و این ممنوعیت و محدودیت به دلیل تکالیفی است که این مشاغل بر دوش زنان می‌گذارد.

در نگاه درون دینی، معیارها و شرایطی برای اشتغال زنان وجود دارد:

۱- مصلحت جامعه: در اشتغال

عدم خودشناسی، ایمان نداشتن به توانایی‌ها و استعدادهای خود، عدم توجه خانواده در دوران کودکی به فرد، عدم آموزش در مدرسه و در دوران کودکی و ...

بنابراین، برای حضور سالم و مفید زن در اجتماع و تأمین امنیت وی در محل کار و دانش و برقراری جامعه‌ای سالم، که تأمین کننده سعادت انسان باشد، باید برای حضور اجتماعی زن، برنامه و قوانینی پیش بینی شود تا از زن حمایت کرده سلامت معنوی وی را تضمین و حقوق مادی او را تأمین کند.

جامعه اسلامی با در نظر گرفتن ابعاد مادی و معنوی زن و با در نظر گرفتن تأثیر اعمال و رفتار وی در سعادت ابدی او و دیگران، قوانین و ضوابطی برای حضور زن در اجتماع وضع کرده است. علاوه بر حمایت از زنان در بعد مادی و بهینه سازی روابط اجتماعی آنان، حافظ منافع معنوی و کرامت انسانی زن نیز هست.

این قوانین برای حمایت از حضور زنان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی آن‌ها به شکل قوانین مدنی در جامعه اسلامی قرار داده شده که در دو دسته بررسی می‌شود:

زنان باید دقت کرد که چه پیامدهایی دارد آیا تأثیر مثبت دارد و موجب پیشرفت جامعه می شود و یا اینکه اثر منفی و مخرب دارد و موجب رکود اخلاقی جامعه خواهد شد.

۲- مصلحت خانواده: قداست و استواری خانواده از نظر اسلام بسیار مهم است لذا اشتغال زنان نباید مانع استحکام خانواده شود.

۳- شرایط و مسائل فردی

زنان: مصالح شخصی زنان در اشتغال لحاظ شود. باید شغل متناسب با توانمندی زنان باشد و نباید به قابلیت های او خدشه وارد نماید.

۴- لحاظ کردن اولویت کاری

به مرد وزن: در واگذاری کار به زنان باید به بازدهی و امکانات و توانایی های افراد توجه شود. اینکه زن برای این شغل مناسب تر است یا مرد، بستگی به شرایط شغل دارد. در برخی از شغل ها مانند معلمی و پرستاری زنان بهتر از مردان عمل می کنند ولی برخی از شغل ها مانند باربری، مکانیکی و آهنگری برای مردان مناسب تر هستند نکته دیگری که باید توجه داشت این است که بیکاری کدام گروه موجب

ضرر بیشتر جامعه می شود.

بدین منظور لازم است زنان در تعامل با مردان در محیط کار، به آدابی چون حفظ و رعایت پوشش مناسب، اجتناب از اختلاط و گفتگوی غیر ضروری، حفظ کرامت انسانی خویش توجه کنند یکی از معیارهایی که در اشتغال زنان باید مورد توجه قرار بگیرد حفظ کرامت انسانی زن است که به طور مبسوط به کرامت زن و ارتباط آن با اشتغال اشاره می شود.^{۳۵}

راهکارهای تکریه شخصیت

زن در محیط های اقتصادی و اجتماعی

دیدگاه رهبر معظم انقلاب در مورد حضور زن در عرصه های اجتماع و سیاست بسیار روشن است. ایشان با تاکید بر تفاوت های جسمانی و روانی زن، نقش او را در خانواده و همسر داری و تربیت نسل شایسته در اولویت قرار داده و در مورد حضور فعال در عرصه اشتغال و اقتصاد نظر مثبت دارند و ایشان می فرمایند: «اسلام با کار کردن زن موافق است. نه فقط موافق است، بلکه کار را تا آنجا که مزاحم با شغل اساسی و مهم ترین شغل او، یعنی تربیت فرزند و

پوشش مناسب: قرآن کریم لباس را به عنوان چیزی معرفی کرده است که انسان را از سرما و گرما محافظت می کند و زشتی های انسان را می پوشاند. از این رو، نیاز به پوشش، یک نیاز طبیعی برای انسان، اعم از زن و مرد است و استفاده از آن تا حدی فطری و طبیعی است و زن و مرد در این زمینه، تفاوتی ندارند. بدین روی، مشاهده می شود که زن و مرد صرف نظر از اینکه متدین به دینی باشند، به طور طبیعی، بدن خود را از نگاه دیگران می پوشانند، اگرچه مقدار پوشش و کیفیت آن، طبق آداب و رسوم و فرهنگ های گوناگون، متفاوت است.

شریعت اسلام برای پوشش انسان ها مقرراتی قرار داده که بیشتر آنها میان زن و مرد مشترک است: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ»^{۳۸} و به زنان با ایمان بگو: چشم های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که ظاهر است - آشکار ننمایند و اطراف روسری های خود

حفظ خانواده، نباشد شاید لازم هم می داند یک کشور که نمی تواند از نیروی کار زنان در عرصه های مختلف بی نیاز باشد. اما این کار نباید با کرامت و ارزش معنوی و انسانی زن منافات داشته باشد. نباید زن را تذلیل کنند و او را وادار به تواضع و خضوع نمایند مگر از همه انسان ها مذموم است، مگر از زنان در مقابل مردان نامحرم. زن باید در مقابل مرد نامحرم متکبر باشد. در حرف زدن مقابل مرد نباید حالت خضوع داشته باشد. این برای حفظ کرامت زن است. اسلام این را می خواهد و این الگوی زن مسلمان است.»^{۳۶}

«بنده با انواع مشارکتهای اجتماعی موافقم؛ حالا چه از نوع اشتغال اقتصادی باشد، چه از نوع سیاسی و اجتماعی و فعالیت های خیرخواهانه و از این قبیل؛ این ها همه خوب است. منتها دوسه تا اصل را باید نادیده نگرفت.»^{۳۷}

تکریم شخصیت زن در محیط های اجتماعی و اقتصادی بر اساس تعالیم اسلامی و رهنمودهای مقام معظم رهبری منوط به رعایت چند اصل است:

اصل اول: حفظ عفاف و حجاب و

را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود)»

اصل دوم: رعایت حریم محرم و نامحرم: اقتضای بعضی از فعالیت‌های اقتصادی هم کلامی و تعامل با افراد نامحرم است که گاهی در قیدو بند حدود شرعی و اخلاقی نیستند چنین محیطی بی شک سبب حریم شکنی، ضعف اراده و ایمان و عفت زنان خواهد شد و هر قدر زن مراقبت کند، محیط اثر وضعی و ناخواسته خود را خواهد گذاشت. لذا دقت رعایت حریم محرم و نامحرم، کمک شایانی به حفظ کرامت نفس در محیط اجتماع اقتصادی او می‌کند.

اصل سوم: رعایت محور بودن زنان در خانواده: فعالیت اجتماعی و اقتصادی زنان با رعایت حفظ اولویت خانواده و محوریت زنان در خانه و خانواده باشد.

یعنی برنامه ریزی‌ها برای حضور زنان در محیط کار و اجتماع باید بگونه‌ای باشد که دو مطلب فوق در آن لحاظ شود؛ به عنوان مثال تفکیک جنسیتی محیط کاری (حتی المقدور) و کاهش ساعات کاری و مرخصی لازم در ایام بارداری و بعد از آن

و همچنین فرهنگ سازی کمک دهی مردان به زنان در امور منزل و تقسیم کار منزل بین زن و مرد و نمونه برنامه‌هایی در تامین دو اصل مذکور می‌باشند.

اصل چهارم: رعایت شایسته سالاری: در عدالت اسلامی اصل «شایسته سالاری» از اهمیت فراوانی برخوردار است. یعنی استفاده از برخی زنان متخصص و متعهد در پست‌های سطوح بالا متناسب با سطح سواد و تجربه و شایستگی‌های مدیریتی آنان

اصل پنجم: سالم سازی محیط اجتماعی: متناسب‌سازی و سالم سازی محیط اجتماعی برای حفظ کرامت زن امری بدیهی و روشن است به گونه‌ای که عدم امنیت روانی و اخلاقی در محیط کار بر سلامت روانی زنان تاثیر می‌گذارد و سالم سازی محیط اجتماع از اموری است که بسیاری از جوامع به آن می‌پردازند و هر کدام از کشورها بر مبنای سیاست‌ها و اهداف خود از جمله افزایش بهره‌وری در فضای کار، سالم سازی را در دستور کار خود قرار داده‌اند در تایید این مطلب در انتهای این پژوهش به مصوبات شورای عالی

تأمین اجتماعی در مواقع بیکاری، بیماری، پیری یا ناتوانی از کار.

ماده ۱۲. فرصت‌های شغلی مناسب برای مادران خانه‌دار در محیط خانه و در کنار فرزندان بدون محدودیت وقت و با منظور کردن مزد در قبال کار و تسهیلات تعاونی ایجاد شود.^{۳۶}

نتیجه

پدیده اشتغال زنان از مواردی است که همیشه مورد بحث و بررسی بوده و همانگونه که بیان شد از نگاه قرآن کریم و منابع دینی اشتغال زنان به معنای کار درآمدزای خودی خود هیچ منعی ندارد و تفاوتی بین زن و مرد در کار و تلاش ایشان قایل نیست. در واقع اسلام اشتغال زنان را با تاکید بر نقش مادری و همسری، حفظ کرامت، پاکدامنی و سلامت اخلاقی جامعه به رسمیت شناخته است.

پی‌نوشت‌ها

۱- احمد بن محمد فیومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، قم، دارالهجره، ۱۴۱۴ هـ.ق، چاپ دوم، ج ۱، ص ۳۱۶، ماده شغل؛ احمد بن فارس بن زکریا؛ معجم مقاییس اللغة،

انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۳۷۷/۰۵/۲۰، اشاره می‌شود که سیاست‌های اشتغال زنان در جمهوری اسلامی در آن مطرح شده:

ماده ۱. با توجه به قداست مقام مادری و تربیت نسل آینده و مدیریت خانه و با عنایت به اهمیت نقش زنان در فرآیند رشد فرهنگی و توسعه اقتصادی باید ارزش معنوی و مادی نقش زنان در خانواده و کار آنان در خانه در نظر گرفته شود.

ماده ۴. شرایط و محیط کار اجتماعی بانوان باید به گونه‌ای مهیا شود که زمینه رشد معنوی، علمی و حرفه‌ای آنان فراهم شود و به دیانت، شخصیت، منزلت و سلامتی فکری و روحی و جسمی آنان لطمه‌ای وارد نیاید.

ماده ۱۰. با توجه به اهمیتی که نظام جمهوری اسلامی ایران به استحکام بنیان خانواده و نقش تربیتی و سازنده زنان در خانه قائل است مقررات و تسهیلات لازم به مناسبت «شغل مادرانه» در نظر گرفته شود از قبیل استفاده از مرخصی با حقوق، تقلیل ساعت کار، مزایای بازنشستگی با سنوات کمتر خدمت، امنیت شغلی، برخورداری از

أَوْلَادَهُنَّ حَوَائِنَ كَامِلِينَ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ
وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...»

۱۴ - سوره نساء آیه ۱. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا
رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً...»

۱۵ - سوره روم، آیه ۲۱. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ
لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ
مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»
۱۶ - سوره بقره، آیه ۱۸۷. «... هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ
وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ...»

۱۷ - سوره نساء آیه ۳۳

۱۸ - محمدرحیم عیوضی و غلامرضا کریمی،
مشارکت اجتماعی زنان، رویکرد اسلامی، فصلنامه
دانش سیاسی، سال هفتم، ۱۳۹۰، ص ۱۳۳-۱۶۶.

۱۹ - یوسف خیری، اشتغال زنان و پیامدهای
آن، مجله بانوان شیعه، ۱۳۸۵، شماره ۹

۲۰ - کاظم علی محمدی، آسیب شناسی
اشتغال زنان، از نگاه اسلام و روان شناسی، رعنا
شکوهی ستا، بایدها و نبایدهای اشتغال زنان،
مجله پیام زن آذر ماه سال ۱۳۹۲ شماره ۲۶۱

۲۱ - معصومه بیات، اشتغال و تأثیر آن بر
نقش زنان در عرصه خانواده و اجتماع

۲۲ - فاطمه فرهادیان، پیامدهای منفی
اشتغال زنان مجله پیام زن اردیبهشت ۱۳۸۹
- شماره ۲۱۸؛ یوسف خیری، اشتغال زنان و
پیامدهای آن.

۲۳ - مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی

قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ هـ.ق، ج ۳،
ص ۱۹۵.

۲ - احمد بن فارس بن زکریا؛ معجم
مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۱۹۵.

۳ - سوره یس، آیه ۵۵

۴ - حسین بن محمد راغب اصفهانی،
المفردات فی غریب القرآن، دمشق: دارالقلم -
بیروت: الدار الشامیه، ۱۴۱۶ق، ج ۱، ص ۴۵۷؛ ابن
منظور، لسان العرب، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۴ هـ
ج ۱۱، ص ۳۵۶

۵ - حسن امرائی، مهندسی سیاست، تهران،
شوکه، ۱۳۸۸، ص ۱۹۹

۶ - یوسف فرجی، تئوری اقتصاد خرد
شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ ۱۴، ۱۳۹۸

۷ - منوچهر فرهنگ، فرهنگ بزرگ علوم
اقتصادی، تهران، البرز، ۱۳۷۱، ج ۲، ص ۲۴۲۲

۸ - مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در
اسلام، قم، صدرا، ۱۳۷۴، ص ۱۰۵

۹ - سوره نحل آیه ۹۷

۱۰ - سوره نساء آیه ۳۴؛ سوره طلاق، آیه ۶
؛ سوره بقره، آیه ۲۳۳.

۱۱ - محمد تقی مجلسی، بحار الانوار، بیروت،
دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۳، ص ۱۰۳.

۱۲ - محمد علی، سادات، راهنمای همسران
جوان، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ پنجم،

۱۳۷۹، ص ۱۴۴

۱۳ - سوره بقره، آیه ۲۳۳. «وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ

جمعی از زنان، ۲۵ آذر ۱۳۷۱.

- ۳۷ - بیانات در نشست اندیشه‌های راهبردی
با موضوع زن و خانواده، ۱۴/۱۰/۱۳۹۰
- ۳۷ - سوره نور، آیه ۳۱.
- ۳۸ - ر.ک: محسن قدیر، اشتغال زنان از منظر
اسلام و غرب (۳) مجله شمیم یاس مهر ۱۳۸۳،
شماره ۱۹

فهرست منابع

قران کریم

۱. ابن منظور، لسان العرب، بیروت، دار صادر،
۱۴۱۴ هـ
۲. ابوهلال عسکری، معجم الفروق اللغویه، قم،
مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۲ هـ
۳. احمد بن فارس بن زکریا؛ معجم مقاییس
اللغة، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ هـ.ق.
۴. احمد بن محمد فیومی، المصباح المنیر فی
غریب الشرح الکبیر للرافعی، قم، دارالهجره، ۱۴۱۴
هـ.ق.
۵. حسن امرائی، مهندسی سیاست، تهران،
شوکا، ۱۳۸۸.
۶. حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات
فی غریب القرآن، دمشق: دارالقلم - بیروت؛
الدارالشامیه، ۱۴۱۶ ق.
۷. خامنه‌ای، علی، زن و بازیابی هویت حقیقی
[گزیده‌ی بیانات] حضرت آیت‌الله‌العظمی سید
علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) رهبر معظم انقلاب
اسلامی، به کوشش محسن کربلایی نظر و

مسائل و مشکلات زنان، ۱۳۸۰، ص ۹۶۴

- ۳۴ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۲، ص ۵۱۰
- ۲۵ - علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، تهران،
دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۴، ج ۶، ص ۱۰۳
- ۲۶ - ابوهلال عسکری، معجم الفروق اللغویه،
قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۲ هـ ص ۱۷۰.
- ۳۷ - سید محمد حسین طباطبائی، ترجمه
تفسیر المیزان، محمد باقر موسوی همدانی، قم،
جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸، ج ۱۸،
ص ۴۸۷.

۲۸ - سوره اسراء، آیه ۷۰.

۲۹ - سوره تین، آیه ۴.

- ۳۰ - محمود رجبی، انسان شناسی، قم،
مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ص
۱۵۵ - ۱۵۶.

۳۱ - سوره نحل، آیه ۹۷.

۳۲ - سوره حجرات، آیه ۱۳.

۳۳ - سوره نساء، آیه ۳۲.

- ۳۴ - ر.ک: کاظم علی محمدی، رئیس خانه
یا کارمند اداره؟ خانه داری یا اشتغال زنان؛ کدام
یک؟، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام
خمینی (ره)، ۱۳۹۴، ص ۵۰.

- ۳۵ - سهیلا بیریا، بررسی تطبیقی دیدگاه
اسلام و غرب در مورد مشارکت زنان در فعالیت
های اقتصادی، پژوهش‌های میان رشته‌ای
زنان، شماره ۲، دوره ۲، ۱۴۰۰.

۳۶ - بیانات مقام معظم رهبری در دیدار

۱۶. مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان، ۱۳۸۰.
۱۷. محسن قدیر، اشتغال زنان از منظر اسلام و غرب (۳)، مجله شمیم یاس مهر ۱۳۸۳، شماره ۱۹
۱۸. محمد تقی مجلسی، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳.
۱۹. محمد علی سادات، راهنمای همسران جوان، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۹.
۲۰. محمدرحیم عیوضی و غلامرضا کریمی، مشارکت اجتماعی زنان، رویکرد اسلامی، فصلنامه دانش سیاسی، سال هفتم، ۱۳۹۰.
۲۱. محمود رجبی، انسان‌شناسی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۲۲. مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، قم، صدرا، ۱۳۶۴.
۲۳. معصومه بیات، اشتغال و تأثیر آن بر نقش زنان در عرصه خانواده و اجتماع.
۲۴. منوچهر فرهنگ، فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی، تهران، البرز، ۱۳۷۱.
۲۵. یوسف خیری، اشتغال زنان و پیامدهای آن، مجله بانوان شیعه، ۱۳۸۵، شماره ۹.
۲۶. یوسف فرجی، تئوری اقتصاد خرد، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۹۸.
- جمعی از محققین، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۸. خامنه‌ای، علی، مطلع عشق، گزیده‌ای از رهنمودهای حضرت آیت‌الله سید علی خامنه‌ای به زوج‌های جوان، گردآورنده محمدجواد حاج علی اکبری، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ سیزدهم، ۱۳۸۷.
۹. رعنا شکوهی ستا، بایدها و نبایدهای اشتغال زنان، مجله پیام زن آذر ماه سال ۱۳۹۲ شماره ۲۶۱
۱۰. سهیلا بیریا، بررسی تطبیقی دیدگاه اسلام و غرب در مورد مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای زنان، شماره ۲، دوره ۲، ۱۴۰۰.
۱۱. سید محمد حسین طباطبائی، ترجمه تفسیر المیزان، محمد باقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸.
۱۲. علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۴.
۱۳. فاطمه فرهادیان، پیامدهای منفی اشتغال زنان مجله پیام زن اردیبهشت ۱۳۸۹ - شماره ۲۱۸
۱۴. کاظم علی محمدی، آسیب‌شناسی اشتغال زنان، از نگاه اسلام و روان‌شناسی.
۱۵. کاظم علی محمدی، رئیس‌خانه یا کارمند اداره؟ خانه‌داری یا اشتغال زنان؛ کدام یک؟، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۴.

کرامت و جایگاه اجتماعی زنان در نظام اسلامی

فاطمه ترابی - سطح دو حوزه، دانشجوی کارشناسی ارشد

چکیده

کرامت، «احساس ارزشمند بودن است که با درک خود توانمندی های خود و خودباوری واقعی همراه است و هر شخصی با توجه به اهداف ارزشمند خویش، نسبت به زندگی احساس خوبی داراست.»

اسلام با محوریت قرآن کریم و سنت، جایگاه کرامت زنان را در نظام اجتماعی، ترسیم نموده است. در نظام فکری اسلام، زنان در دو بُعد خانواده (همسررداری، فرزندپروری) و جامعه (اشتغال) به ایفای نقش می پردازند. این پژوهش در پی آن است که ارتباط میان کرامت و جایگاه اجتماعی زنان را در نظام اسلامی، واکاوی نماید. شناخت کرامت و حفظ آن در پرورش ویژگی های اخلاقی و تربیتی زنان، تاثیر بسزایی دارد. زنی که احساس ارزشمندی

کند، برای خود و دیگران ارزش قائل بوده و متناسب با آن جایگاه به انجام رسالت خود می پردازد. در واقع کرامت زنان، عملی کردن دستورات خداوند در ابعاد خانواده و جامعه است.

نقش های متفاوت زنان در اجتماع و قوانین و احکام شرعی مرتبط با آن، همگی حکایت از این مساله دارد که اسلام در همه شرایط، خواستار حفظ کرامت و شخصیت زنان بوده است.

کلیدواژگان: کرامت، اجتماع، زنان،

همسررداری، مادری، اشتغال

مقدمه

از منظر اسلام، زنان به عنوان یکی از ارکان اساسی در اجتماع، از ارزش و اهمیت بالایی برخوردار هستند اهمیت نقش آنان به دلیل بُعد تربیتی و اخلاقی آنان در نظام خانواده و اجتماع است از آن جایی که انسان با کرامت، حافظ شئون ذاتی خود و دیگری بوده و انسان فاقد کرامت، بزرگترین خطر برای اجتماع است؛ لذا کرامت به یک نیاز ضروری در جامعه امروزی تبدیل شده است. هم چنین، تفکر فمینیسم که سعی در اثبات برابری کامل زن و مرد در همه ی شئون زندگی دارد؛ موجب لطمه به کرامت و ارجمندی زن شده است. گسترش این تفکر خطرناک و لطمه به کرامت بانوی مسلمان، پژوهش در این زمینه را ضروری می سازد.

این مقاله ابتدا به مفهوم شناسی کرامت می پردازد سپس شان و جایگاه اجتماعی زنان در نظام اسلامی در دو بُعد خانواده و جامعه، بیان می گردد.

۱- مفهوم شناسی کرامت

لازمه شناخت کرامت، تعریف معنای لغوی و اصطلاحی آن است تا با درک درست از معنای آن، بتوان به واکاوی دقیق مساله پرداخت.

۱-۱- «کرامت» در لغت

کرامت از ماده «ک ر م» به معنای بزرگی، بزرگواری، جوانمردی است.^۱ در قاموس، معنای ضد اللؤم یعنی ضد پستی، مطرح است.^۲

هم چنین کرامت، به معنای سخاوت، شرافت، عزت آمده است. در کتاب العین، کرامت شرافت و بزرگواری مرد است.^۳ صاحب کتاب التحقیق، ذیل ماده «ک ر م»، کرامت را پاک بودن از آلودگی ها، شرافت، عزت، بزرگواری و کمال ویژه ای می داند که از راه تعالی و ارتقای روح و به گونه ای ایجابی و با نزاهت و دوری از همه پستی ها و دنائت ها و به گونه ای سلبی بر قامت انسان وارسته، از همه تعلقات، وابستگی ها و دل بستگی ها و آلودگی های دنیوی پوشانده می شود.^۴

راغب نیز در باب کرامت، به ابعاد آن

نه معیارهایی چون رنگ، نژاد، زبان، جغرافیا، طبقه اجتماعی، اعتقاد دینی و...^۴ به تعبیر شهید مطهری «این اعلامیه حقوق بشر نمی گوید مومنان برابرند یا هم وطنان برابرند می گوید انسان ها برابرند»^۸

کرامت در روانشناسی، احساس ارزشمندی بودن است که با درک خود، توانمندی های خود و خودباوری واقعی همراه می باشد و هر شخصی با توجه به اهداف ارزشمند خویش، نسبت به زندگی احساس خوبی داراست. به تعبیر دیگر، خوارزشمندی به منزله سیستم خودآگاهی عمل کرده و مقاومت، قدرت و توانایی لازم را برای بازسازی اخلاقی و تربیتی، ایجاد می سازد.^۹ کرامت اجتماعی حاصل کرامت فردی است.^{۱۰} لذا در سبک زندگی دینی، هر فردی باید تلاش کند تا کرامت فردی را در خود پرورش دهد. امام صادق علیه السلام می فرمایند: «الْعِزُّ أَنْ تَذِلَّ لِلْحَقِّ إِذَا لَزِمَكَ»^{۱۱} کرامت باعث حق پذیری و پایبندی به حق می شود.»

شخص کریم، ارزشمندی احکام الهی را درک می کند و با درک میان کرامت با ارزش های دینی و معنوی، نسبت به قوانین الهی، احساس وظیفه کرده و خود را

اشاره کرده و کرامت خداوند و انسان را مطرح می سازد. کرامت خداوند، نام احسان و نعمت هایی که خداوند به انسان عطا می کند. کرامت انسان نیز، ظهور اخلاق و افعال پسندیده است.^۵ راغب در این باره چنین می گوید: «کرامت معنای عامی دارد. به هر چیزی که در جای خودش، شرافت و بزرگی داشته و اکرام و تکریم انسان، این است که بزرگداشتی یا سودی به انسان برسد که در آن نقصان و خواری نباشد یا چیزی که به او می رسد، او را کریم و شریف گرداند»^۶

با دقت در معانی مطرح شده، به این نتیجه می رسیم که فرد کریم، فرد با شرافت و سخاوتی است که از پستی ها به دور بوده و منش او بزرگی و بزرگواری است.

۲-۱- کرامت در اصطلاح

کرامت از منظر حقوقی و اجتماعی عبارتند از: «انسان به ما هو انسان، عزیز، شریف و ارجمند بوده و در تدوین حقوق بشر، آنچه مبنای اصلی قرار گرفته است، ملاحظه انسان از آن حیث که انسان است

از جهالت و اعمال ضد ارزشی از قبیل ذلت نسبت به خود و دیگران، دور می سازد.^{۱۲} آیت الله جوادی آملی نیز درباره این موضوع، چنین می فرماید: «کرامت به معنای نزهت از پستی و فرومایگی است. فرد کریم کسی است که دارای روح بزرگ و منزله از هر پستی است. از این رو کرامت در برابر دنائت قرار می گیرد»^{۱۳}

۲- کرامت و شان اجتماعی زنان در اسلام

کرامت زنان از جمله مفاهیمی است که در فرهنگ اسلامی، جایگاه ویژه داشته و از ارزش هایی است که همواره باید مورد توجه قرار بگیرد. کرامت، حافظ بسیاری از ارزش های دینی و انسانی بوده و توجه به آن، از وظایف مهم هر انسانی است؛ چرا که در مقابل عواملی از قبیل جهل، انحراف و دور شدن از فطرت انسانی، غفلت، ذلت پذیری در برابر دشمنان، از خودبیگانگی و پذیرش باورهای غلط قرار می گیرد که در سقوط انسانی، نقش آفرینی می کند.^{۱۴} کرامت زنان به چگونگی حضور آنان در خانواده جهت داده و رفتار و نوع جهت گیری اش در جامعه را مشخص می سازد. توجه

به کرامت آنان، تعیین کننده مسیر حضور زنان در اجتماع، اشتغال، فعالیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آنان می باشد.^{۱۵}

اسلام به زنان کرامت بخشید؛ در زمانی که عرب جاهلی، ارزشی برای آنان قائل نبود و به زنده به گور کردن دختران اقدام می کردند، دین اسلام، بالاترین ارزش را به زنان، اختصاص داد. در قرآن کریم، در شان و منزلت زنان، آیاتی را نازل و حتی سوره ای به نام ایشان (نساء) نامگذاری کرد. «بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ؛ و آنگاه که از دختر زنده به گور شده پرسیده شود، که به کدامین گناه کشته شده است؟»^{۱۶} در تفسیر این آیه مبارک آمده است قاتلان ارزش بازپرسی ندارند و خداوند از این دختران معصوم سوال می کند که شما را به چه گناهی زنده به گور کرده اند

دین اسلام به عنوان یک دین کامل که به تمام ابعاد وجودی انسان توجه دارد، برای زنان، حق مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی، قرار داده است. از این رو، زنان از همان آغاز اسلام، همدوش با مردان در حفظ و صیانت دین اسلام، به پا خواستند و در عرصه های مختلف، توانایی خویش

و کافران باشد؛ چرا که اگر مراد انسان های خوب و مطیع بودند، با معنای عتاب و امتنان، سازگاری نداشت.^{۱۸} اما آیت الله جوادی آملی معتقد است که کرامت انسانی در قرآن، در قلمروی دین است. قلمروی دین آن است که انسان دین شناس، دین باور و دین دار گردد. اگر شخصی محور امور و افعالش، هواهای نفسانی باشد، این خلیفه الله نیست، وقتی خلیفه الله نباشد، «کرنا» شامل حال او نمی گردد.^{۱۹} از منظر ایشان، کرامت ذاتی برای خلیفه الله است و شامل همه انسان ها نخواهد بود.

از منظر اسلام، زنان و مردان از جهت کرامت با یکدیگر برابرند؛ چرا که هر دو در بُعد انسانی، تفاوتی نداشته^{۲۰} و تکالیفی که خداوند بر انسان واجب کرده- تا جایی که به جنسیت مربوط نمی شود- بین جنس زنان و مردان مشترک است.^{۲۱} در آن جایی که جنسیت نیز مدنظر می باشد، تکالیف با عدالت و متناسب با توان و خصوصیات جسمی و روحی هر یک از زنان و مردان تعبیه شده و این نوعی تکریم شخصیت زنان و مردان است.

براساس آموزه های دینی، ملاک برتری میان جنس زنان و مردان، تقوا

را اثبات نمودند. نگاهی به زندگی حضرت خدیجه سلام الله علیها و نقش ایشان در پیشبرد اسلام، نقش دختر ایشان حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها در دفاع از ولایت، نقش حضرت زینب کبری سلام الله علیها در وقایع کربلا و پس از آن، حضرت آسیه سلام الله علیها و سایرین مساله را تایید می کند. یکی از آیاتی که بر کرامت انسان ها دلالت دارد، آیه ۷۰ سوره اسراء است: «وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا؛ ما آدمیزادگان را گرامی داشتیم؛ و آنها را در خشکی و دریا، (بر مرکبهای راهوار) حمل کردیم؛ و از انواع روزیهای پاکیزه به آنان روزی دادیم؛ و آنها را بر بسیاری از موجوداتی که خلق کرده ایم، برتری بخشیدیم.»

مراد از تکریم بنی آدم، تکریم همه انسانها نوع بشر- است.^{۱۷}

علامه طباطبایی بیان می دارد که آیه در مقام بیان امتنان همراه با عتاب و سرزنش نسبت به سرپیچی و نافرمانی بشر از خداوند است که این ویژگی ایجاب می کند که مقصود از آیه اعم از موحدان، مشرکان

است: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ؛ همانا بزرگوار و با افتخارترین شما نزد خدا با تقواترین شمایند.»^{۳۲}

آیت الله جوادی آملی در این باره چنین می فرماید: «آنچه در تشریح خطوط کلی حق مشترک و حق مختص زن و مرد استنباط می شود آن است که چیزی حق مشترک است که در تعالی روح و ارتقای انسانیت مشترک بین زن و مرد موثر باشد هم چنین چیزی، حق مختص است که در پرورش هویت مختص زن یا مرد سهم به سزایی داشته باشد.»^{۳۳}

زنان به عنوان عضو تاثیر گذار در جامعه، باید کرامتشان حفظ شود و متناسب با ویژگی های جسمی و روانیشان، به ایفای نقش خود در مواضع و جایگاه متعدد بپردازند. امام خمینی رحمه الله علیه درباره کرامت زنان می فرماید: «همان طور که مرد ها در همه شئون دخالت دارند، زن هم دخالت دارد... زن ها مقام کرامت دارند؛ زن ها اختیار دارند؛ همان طور که مرد ها اختیار دارند. خداوند شما را با کرامت خلق کرده است.»^{۳۴}

به تعبیر مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی:

«خدای متعال در قرآن حدود تکریم زن را معین کرده است. زن پیش خدای متعال مثل مرد است در طی مراتب معنوی و الهی، بین این دو جنس هیچ تفاوتی نیست. آن که این جاده را برایش درست کرده اند انسان است، نه مرد یا زن. خدای متعال در تاریخ زنی مثل فاطمه زهرا سلام الله علیها می آفریند که امام عسکری یا امام هادی علیهما السلام - طبق حدیثی که از آنها نقل شده - می فرمایند: «تَحْنُ حُجَجِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَجَدْتَنَا فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ حُجَّةَ اللَّهِ عَلَيْنَا. فاطمه زهرا سلام الله علیها حجت خدا است، امام ائمه است؛ شخصیت دیگر از این بالاتر؟ آن حضرت دارای مقام عصمت است. یک چنین انسانی، زن است. زنان بزرگ عالم: مریم، ساره، آسیه و دیگران و دیگران - بزرگانی که بودند برجسته های عالم خلقتند. در این جاده تکامل و تعالی، آن که حرکت می کند انسان است. در حقوق اجتماعی، فرقی بین زن و مرد نیست. در حقوق شخصی و فردی، بین زن و مرد تفاوتی وجود ندارد. در چند مسئله اختصاصی شخصی امتیازاتی به زن داده شده است، در چند مسئله امتیازاتی به مرد داده شده؛ آن هم

۱-۳- خانواده

آموزه‌ها و تعالیم دینی بر این مساله دلالت می‌کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله و سلم و امامان معصوم علیهم السلام، نقش هریک از زنان و مردان را به گونه ای ترسیم نموده‌اند که خدشه ای به کرامت آنان وارد نشود دستوراتی که در حوزه خانواده وارد شده است، عبارت است از: از دواج آسان و هدفمند، انتخاب همسر شایسته، مراسم از دواج، مهریه، روابط عاطفی اعضای خانواده، چگونگی رفتار و گفتار زوج، آراستگی زن و شوهر در منزل، حفظ ارکان و پابندی به خانواده، رعایت حقوق جنسی، تامین مخارج زندگی، نفی خشونت و ... که نتیجه آن، حفظ کرامت اعضای خانواده به ویژه زن است.^{۲۷}

۱-۱-۳- همسر داری

قبلا اشاره شد که انسان موجودی اجتماعی بوده که دارای نیازهای اجتماعی، جسمانی و روانی است که این نیازها متناسب با فرآیند رشد جسمانی، تغییر می‌کند. یکی از نهادهایی که در تامین نیازهای عاطفی و جسمانی موثر است،

بر اساس اقتضای طبیعت زن و مرد؛ این اسلام است.^{۲۵}

۳- نقش‌های زنان در اجتماع

زنان به جهت فطرت و طبیعت ذات خویش، موجوداتی اجتماعی هستند. به تعبیر دیگر، اجتماعی بودن زنان و به صورت یک جامعه درآمدن و دارای روح جمعی شدن، ناشی از اقتضای ذاتشان بوده و این مساله، اختصاص به زنان ندارد؛ بلکه انسان بما هو انسان، دارای این ویژگی بوده و حضور در اجتماع به منزله پاسخ به نیاز فطری آنان می‌باشد.^{۲۶}

زنان دارای نقش‌های متعددی در نظام اجتماعی اسلام هستند. نظام اجتماعی کوچک تر، خانواده است که زنان در ابعاد همسر داری، مادری (فرزند پروری) به ایفای نقش، می‌پردازند.

نظام دیگر، جامعه است که زنان با اشتغال خود می‌توانند سنگر اقتصادی خانواده را تقویت نمایند که در ادامه به تفصیل مطالب خواهیم پرداخت.

تشکیل خانواده و ازدواج است. خداوند در سوره روم، آیه ۲۱ می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»؛ و از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد؛ در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می کنند»

حضرت علی علیه السلام می فرماید: «أَفْضَلُ الشَّفَاعَاتِ أَنْ تَشْفَعَ بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي نِكَاحٍ حَتَّى يَجْمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمَا»^{۳۸} از بهترین شفاعت‌ها، شفاعت بین دو نفر در امر ازدواج است تا این که خداوند آنان را مجنوب یکدیگر گرداند»

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «النِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَنْهُ فَقَدْ رَغِبَ عَنِ سُنَّتِي»^{۳۹} ازدواج سنت و روش پسندیده من است، پس هر کس از سنت من رویگردان باشد، از من نیست.»

یکی از راه‌های تکریم شخصیت زنان، آگاهی از حق و حقوق خویش است که اسلام از این طریق، در بُعد خانواده، به

تکریم شخصیت زنان می پردازد. قرآن کریم در آیه ۱۸۷ بقره، زنان را در حقوق خانوادگی با مردان، برابر می داند: «... هُنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ لِهِنَّ؛ شما لباس آنها (هر دو زینت هم و سبب حفظ یکدیگرید)»

اسلام برای زنان، حقوقی بالاتر از حقوق خانوادگی قرار داده است. از جمله حقوق زنان عبارتند از: حق انتخاب همسر، حق مهریه، حق نفقه، حق رفتار شایسته شوهر با زن، حق مسکن، حق تحصیل و ... که به برخی از آن‌ها اشاره می شود:

الف) حق انتخاب همسر شایسته و کرامت زنان

اولین مساله در تشکیل خانواده، انتخاب همسر شایسته است. این مساله در زندگی بسیار حائز اهمیت است؛ به طوری که انتخاب نادرست، جایگاه و شخصیت هر یک از زوجین، متزلزل شده و کرامت فردی و اجتماعی آنان دچار آسیب خواهد شد. امام رضا علیه السلام به نقل از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم چنین می فرماید: «إِنَّمَا النِّكَاحُ رِقٌّ فَإِذَا أَنْكَحَ أَحَدُكُمْ وَوَلِيْدَةً فَقَدْ أَرْقَاهَا فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ لِمَنْ يُرِقُّ

يَتَفَرَّقَا يُعْنِ اللَّهُ كَلَا مِنْ سَعَتِهِ وَقَالَ إِنْ يَكُونُوا
فُقَرَاءَ يُعْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ^{۳۳}
اگر مردی از تو خواستگاری کرد که از دین
و اخلاقش راضی بودی، با وی ازدواج کن
و فقر و تنگدستی او، مانع از دواج نباشد.
خداوند متعال می فرماید: اگر فقیر و
تنگدست باشنده خداوند از فضل خود آنان
را بی نیاز می سازد. خداوند گشایش دهنده
و آگاه است.»

ب- حق مهریه و حفظ کرامت زنان

یکی از راه هایی که اسلام به دختران
و زنان، کرامت بخشد، قرار دادن مهریه
برای آنان است. مهریه، پیشکشی است
که هنگام ازدواج، مرد به زن، تقدیم می
کند.^{۳۴} این امر سبب حفظ کرامت و
شخصیت زنان می شود.

امام رضا علیه السلام به نقل از پدران
بزرگوارشان درباره بزرگی گناه انکار مهریه
فرموده اند: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى غَافِرٌ كُلُّ ذَنْبٍ إِلَّا
مَنْ جَحَدَ مَهْرًا أَوْ اغْتَصَبَ أُجِيرًا أُجْرَهُ أَوْ
بَاعَ رَجُلًا حُرًّا^{۳۵}؛ خداوند متعال بخشاینده
هر گناهی است مگر گناه آن که مهریه

کریمته؛ ازدواج، بندگی است. پس هر که از
شما، دختر و جگر گوشه اش را شوهر دهد
او را به بندگی داده است. پس هریک از شما
باید بنگرد که فرزند گرمی و عزیز خود را
به بندگی چه کسی می دهد»^{۳۰}
در این روایت، نکاتی درباره کرامت
دختران وجود دارد:

۱- حضرت رضا علیه السلام، از دریچه
نگاه پدران به مساله ازدواج دختران می
نگردد و از آنان می خواهد که با دقت و
حساسیت، انتخاب شایسته ای برای دختران
داشته باشند؛ چرا که دختران با توجه
ویژگی های روحی و حساسیت های سن
جوانی، نمی توانند در شناخت مردان موفق
باشند.

۲- در مقابل تعبیر «رق: بندگی» تعبیر
های «ولیده و کریمته» آورده شده که
منجر به حفظ کرامت دختران شود.^{۳۱}

از منظر اسلام، گرمی ترین انسان ها،
باتقوا ترین آنان است؛ «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ
أَتْقَاكُمْ»^{۳۲} امام رضا علیه السلام درباره نقش
مادیات در ازدواج می فرمایند: «إِنَّ حَطَبَ
إِلَيْكَ رَجُلٍ رَضِيَتْ دِينَهُ وَ خُلِقَهُ فَرَوْجُهُ
وَ لَا يَمْنَعُكَ فَقْرُهُ وَ فَاقَتْهُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ إِنْ

را انکار کند.»

اسلام مهریه را به عنوان یک حقی برای زن بیان می کند به طوری که اداء نکردن مهریه همانند حق الناسی بر ذمه مرد است. از این رو امام می فرماید: انکار مهریه، گناه نابخشودنی است.

مهریه حق ویژه زن است و کسی اجازه تصرف در آن را ندارد. حتی پدر دختر که اجازه ازدواج به دست اوست، نمی تواند در مهریه دخترش دست ببرد. بنابراین حضرت رضاعیه السلام در پاسخ به این که مردی دخترش را عروس کرده، آیا می تواند مهریه اش را استفاده کند؟ فرمود: برای پدر چنین حقی نیست.^{۳۶}

۲-۱-۳- مادری (فرزندپروری)

احیای شرافت مادری و پرورش فرزند با رویکرد دینی، از مسوولیت های دیگر زنان می باشد. امام خمینی رحمت الله علیه با درک و شناخت دقیق مادری، بر اهمیت این مساله تاکید ورزیده و نقشه های دشمنان را در نادیده گرفتن این وظیفه مهم، نقد کرده و می فرماید: «مع الاسف، در آن حکومت طاغوتی، این شغل را می خواستند از این مادرها بگیرند. تبلیغ کردند به این که زن، چرا بچه داری بکنند... این شغل شریف را

منحطش کردند در نظر مادرها. برای این که می خواستند که مادرها از بچه ها جدا بشوند؛ بچه ها را ببرند در پرورشگاه بزرگ کنند؛ مادرها هم بروند یک کارهایی که آنها دلشان می خواهد، بکنند.»^{۳۷}

ایشان نیز در تبیین شرافت مادری که در جایگاه زن، نقش دارد، بر این مساله تاکید می ورزد:

«شما خانم ها، شرافت مادری دارید که در این شرف، از مردها جلو هستید و مسوولیت تربیت بچه ها در دامن خودتان دارید اولین مدرسه ای که بچه دارد، دامن مادر است. مادر خوب، بچه خوب تربیت می کند و خدای ناخواسته، اگر مادر منحرف باشد، بچه از همان دامن مادر، منحرف بیرون می آید... حرف مادر، خُلق مادر، عمل مادر در بچه ها اثر دارد.»^{۳۸}

اسلام برای تربیت فرزند اهمیت قائل است؛ آداب و رفتار پدر و مادر قبل از انعقاد نطفه، دوران بارداری تا دوران تولد و شیرخوارگی، دوران کودکی، نوجوانی و جوانی و... دستورالعمل های دقیق، تنظیم و ارائه شده است تا با رعایت کردن آن، فرزندی شایسته تربیت شده و وارد جامعه گردد.

مادری در اسلام دارای جایگاهی ویژه می باشد؛ آیاتی که قرآن در مورد حق شناسی از والدین بیان می کند دو قسم است: قسم اول، بیان حق شناسی مشترک میان والدین است. قسم دوم، آیاتی است که مخصوص قدرشناسی از مادر است. به عنوان مثال: خداوند در سوره احقافه آیه ۱۵ می فرماید: «وَصَيَّنَا الْإِنْسَانَ بُوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ»؛ ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش او را با ناراحتی حمل می کند و با ناراحتی بر زمین می گذارد؛ و دوران حمل و از شیر بازگرفتنش سی ماه است؛ تا زمانی که به کمال قدرت و رشد برسد و به چهل سالگی بالغ گردد می گویند: «پروردگارا! مرا توفیق ده تا شکر نعمتی را که به من و پدر و مادرم دادی بجا آورم و کار شایسته ای انجام دهم که از آن خشنود باشی، و فرزندان مرا صالح گردان؛ من به سوی تو بازمی گردم و توبه

می کنم، و من از مسلمانانم»
 مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی در باب تکریم مادران، چنین می فرمایند:
 «ساگراسلام روی نقش مادر و حرمت مادر در درون خانواده تکیه می کند، یا روی نقش زن و تأثیر زن و حقوق زن و وظایف و محدودیت های زن در داخل خانواده تکیه می کند، به هیچ وجه به معنای این نیست که زن را از شرکت در مسائل اجتماعی و دخالت در مبارزات و فعالیت های عمومی مردم منع کند عده ایی بد و یا کج فهمیدند؛ یک عده ای مغرض هم از این کج فهمی استفاده کردند؛ کانه یا باید زن، مادر خوب و همسر خوبی باشد یا باید در تلاش ها و فعالیت های اجتماعی شرکت کند؛ قضیه این طوری نیست؛ هم باید مادر خوب و همسر خوبی باشد، هم در فعالیت اجتماعی شرکت کند. فاطمه ی زهرا سلام الله علیها مظهر چنین جمعی است؛ جمع بین شوون مختلفه زینب کبری نمونه ی دیگر است. زن های معروف صدر اسلام و زن های برجسته، نمونه های دیگرند؛ اینها در جامعه بودند و حضور داشتند نفهمیدن مفهوم تکریم زن در اسلام، همراه شده است با بدآموزی های القاء شده ی به

عنوان تکریم زن در تمدن غرب؛ اینها با هم آمیخته شده و یک جریان غلط ذهنی و فکری به وجود آورده.»^{۳۶}

۲-۳-جامعه

جامعه، اجتماعی بزرگتر است که زنان با اشتغال باید به گونه ای عمل کنند که کرامت آنان حفظ شود و بتوانند از این طریق به سنگر اقتصادی خانواده، کمک کنند.

۱-۲-۳-اشتغال

اشتغال در زبان فارسی به معنای «به کاری پرداختن، مشغول شدن، به کاری سرگرم شدن»^{۴۰} و «پرداختن به، به کاری سرگرم شدن و...»^{۴۱} است.

در اصطلاح، تعاریف متعدد از دیدگاه های مختلف بیان شده است. برخی از این تعاریف، عبارتند از:

- «مجموع مشاغل موجود جامعه که به طور مستقیم و غیر مستقیم در افزایش تولید ملی موثر است»^{۴۲}

- «انجام وظایفی که متضمن صرف کوشش های فکری و جسمی بوده و هدفشان، تولید کالا و خدماتی است که نیازهای انسان را برآورده می سازد. کاری است که در مقابل مزد یا حقوق منظمی

انجام می گردد. کار در همه فرهنگ ها، اساس نظام اقتصادی است و شامل نهادهایی است که با تولید و توزیع کالاها و خدمات، سرو کار دارند.»^{۴۳}

۲-۲-۳-اشتغال زنان در اسلام

از نظر اسلام، شغل تنها وسیله ای برای تامین معاش و گذران زندگی نیست؛ بلکه دارای آثار تربیتی است و موجب اعتماد به نفس و ایجاد حس بی نیازی از دیگران و استقلال شخصیت فرد می شود. هم چنین کار موجب بهبود وضع اقتصادی کشور و افزایش تولید می گردد.^{۴۴} شغل مفید، فقط به امور اخروی منحصر نیست؛ بلکه هر کاری که برای فرد و خانواده مفید و در راستای منفعت عمومی باشد، مورد تایید قرآن است.^{۴۵}

قرآن کریم، اشتغال را حق زنان می داند. یکی از آیاتی که به صراحت به این مساله اشاره کرده، آیه ۳۳ سوره نساء است. خداوند می فرماید: «... لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَاَللِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا؛ مردان نصیبی از آنچه به دست می آورند دارند و زنان نیز نصیبی است.»

علامه طباطبایی بیان می دارد: هر مالی

به خداوند احساس وظیفه کنند، مسلماً می‌توانند در عرصه اجتماع با حفظ کرامت، به فعالیت مشغول باشند لذا ضوابطی که نظام اسلامی برای اشتغال زنان و روابط زنان در خارج از خانه، تعبیه کرده، براساس مصلحت جامعه، حفظ کانون خانواده و مصلحت زنان به جهت حفظ کرامت آنان است تا از این طریق، شخصیت آنان آسیب نبیند تا در پرتوی آن بتوانند به فعالیت‌های خود بپردازند.

مهمترین ضوابط اشتغال درباره زنان، عبارتند از:

۱- تناسب شغل با ویژگی‌های

زنان (لطافت و قدرت جسمی زنان)

با توجه به تفاوت‌های بین زنان و مردان و لطافت و ظرافت‌های زنان، اشتغال زنان باید در نوع، مقدار و چگونگی، به گونه‌ای باشد که طبیعت زنان را دستخوش تغییر و تخریب نکند. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «لَا تُمَلِّكِ الْمَرْأَةُ مِنْ أَمْرِهَا مَا جَاوَزَ نَفْسَهَا فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ؛ زن را در کاری که با وی سازگاری

که مردها یا زن‌ها به واسطه تجارت یا زراعت یا طرق دیگر کسب کنند، اختصاص به خود آنان دارد.^{۴۶}

در تاریخ اسلام، مواردی وجود دارد که مورد قبول پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم قرار گرفته است؛ از جمله زینب حواء معروف به عطاره، دست فروشی می‌کرد، به خانه‌های مردم مدینه سر می‌زد و به زن‌ها عطر می‌فروخت.^{۴۷} روزی رسول خدا وارد منزل شد و او را دید و فرمود: «هرگاه تو می‌آیی، خانه ما خوشبو می‌شود. او عرض کرد که خانه شما با عطر وجودتان معطرتر است.»^{۴۸}

۳-۲-۳- اشتغال و کرامت زنان

مهمترین تعهد زنان شاغل در بیرون از خانه، حفظ کرامت خودشان است. در واقع آنان با قرار گرفتن در فضای بیرون از خانه، باید تلاش کنند ارزشمندی خود را حفظ نمایند. کرامت زنان شاغل در اجتماع در گروی کرامت فردی آن‌هاست. زنانی که در محیط خانه، بتوانند بنا به نقش‌ها و جایگاه‌های مختلف، کرامتشان را در راستای ارزش‌های دین قرار داده و نسبت

نیست و بیش از حد و طاقت آن بر او تحمیل مکن؛ زیرا زن همچون گل بهاری است نه پهلوان یا فرمانروایی خشن»^{۳۶}

علامه طباطبایی در تفسیر آیه ۱۹ سوره نساء می فرماید: «خدای متعال در کتابش بیان کرده که همه مردم از زن و مرد فروع اصل انسانی واحدی و اجزای طبیعت یگانه بشری اند که برای تحقق جامعه به همه آنان نیاز است و این امر مخالفی ندارد با اینکه هر یک از این دو گروه را با ویژگی هایی اختصاص داده است، مانند اختصاص نوع مردان به شدت و قوت و اختصاص طبیعت زنان به نرمی و عواطف؛ زیرا طبیعت انسان در حیات تکوینی و اجتماعی اش همانگونه که نیازمند بروز شدت و قوت است، به جریان مهرورزی و رحمت نیز محتاج است»^{۳۷}

جاهلیت^{۳۳} و ... بخشی از دستورات اسلام در این رابطه است. فلسفه حجاب به این خاطر است که کام جویی و لذت جنسی باید منحصر به خانه باشد و محیط کار برای فعالیت و نه تبرج. هم چنین حجاب نه تنها کارآمدی زن راه کم نمی کند؛ بلکه موجب تقویت نیروی کار اجتماع می گردد.^{۳۴}

با رعایت این حریم ها، علاوه بر حفظ کرامت زنان، سبب لطمه ندیدن کار و جایگاه آنان می شود. لذا رعایت عفت عمومی و حفظ حریم، لازم و ضروری است. امام خمینی در این زمینه می فرماید: «امروز خانم ها، وظایف اجتماعی خودشان را، وظایف دینی خودشان را باید رعایت کنند و عفت عمومی را حفظ کنند و روی آن عفت عمومی، کارهای اجتماعی و سیاسی، انجام دهند»^{۳۵}

۳- عدم اختلاط بانامحرم

با توجه به نقش حیا در امور تربیتی، عرصه های اشتغال زنان باید به گونه ای باشد که حیا و کرامت زن در معرض خطر و آسیب قرار نگیرد. مشاغلی که زمینه ساز اختلاط زن و مرد است، به تدریج، باعث صدمه به حیای آنان می گردد.^{۳۶} در قصه

۲- رعایت حجاب و عفاف

قرآن کریم در آیات متعددی، زنان را مکلف به حجاب کرده است که با رعایت این تکلیف شرعی، آرامش را برای خود به ارمغان خواهند آورد. چشم فرو بستن از نگاه حرام در معاشرت های اجتماعی،^{۳۷} روسری بلند و چادر^{۳۸} بر خود انداختن، پرهیز از تبرج

۴- تعارض نداشتن با حقوق

شوهر

ریاست شوهر بر خانواده، لزوم تمکین جنسی زن در مقابل مرده اطاعت از شوهر و عدم خروج از منزل بدن اجازه همسر، از حقوق شوهر است به همین دلیل همسررداری نیکو، جهاد زنان است از این رو، اشتغال زن در خارج از خانه و حتی در داخل خانه نباید منافاتی با این حقوق داشته باشد. خداوند متعال در سوره نساء آیه ۳۴ می فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ... فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ...؛ مردان، سرپرست و نگهبان زنانند. زنان صالح، زنانی هستند که متواضعند، و در غیاب (همسر خود) اسرار و حقوق او را، در مقابل حقوقی که خدا برای آنان قرار داده، حفظ می کنند»

در حدیثی از امام باقر علیه السلام به نقل از پیامبر اکرم وارد شده است:

زنی نزد رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم آمد و پرسید: ای رسول خدا حق مرد بر همسرش چیست؟

حضرت فرمود: «اینکه زن از او اطاعت کند و نافرمانی او نکند و از خانه او بدون

دختران حضرت شعیب علیه السلام در قرآن، می بینیم که در شغل چوپانی، حاضر به اختلاط با نامحرم نمی شوند. قرآن کریم از زبان دختران چنین می گوید: «سَقَاتْنَا لَهَا نَسْقَى حَتَّى يُصَدِّرَ الرَّعَاءَ»^{۵۷} گفتند: «ما آنها را آب نمی دهیم تا چوپان ها همگی خارج شوند»

در ادامه، قرآن کریم، آمدن دختران حضرت شعیب علیه السلام نزد حضرت موسی علیه السلام با ویژگی حیا، توصیف می کند: «فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ»^{۵۸} ناگهان یکی از آن دو (زن) به سراغ او آمد در حالی که با نهایت حیا گام برمی داشت»

قرآن در آیه های بعدی بیان می کند دختران حضرت شعیب علیه السلام، چوپانی را رها کرده و وی، آن را به حضرت موسی علیه السلام می سپارد. لذا شغل هایی که ملازم اختلاط با مردان است، متناسب با ویژگی زنان نیست و باید از این مشاغل، اجتناب شود.

اجازه اش صدقه نهد و بدون اذن او روزه مستحبی نگیرد و او را از خود منع نکند، اگر چه بر پشت شتری سوار باشد و از خانه اش بدون اجازه او خارج نشود و اگر بدون اذن خارج شود، فرشتگان آسمان و زمین و فرشتگان غضب و رحمت او را لعنت می کنند تا به خانه اش بازگردد.»^{۵۹}

اجتماع است؛ لذا کرامت، به یک نیاز ضروری در جامعه امروزی تبدیل شده است و باید همه افراد در هر نقشی از قبیل دختر، همسر یا مادر قرار دارند، در تحقق کرامت فردی و اجتماعی کوشا باشند تا جامعه ای عزتمند داشته باشیم.

نتیجه

کرامت زن از مفاهیم بسیار مهمی است که توجه به آن در عرصه های مهم زندگی، کارساز است. شناخت کرامت و حفظ آن در ایفای نقش خانوادگی، پرورش ویژگی های اخلاقی، تربیتی و بالندگی اجتماعی زنان، تاثیر بسزایی دارد زنی که احساس ارزشمندی کند، برای خود و دیگران ارزش قائل بوده و رسالت های اصیل خود را می شناسد و سعی دارد تا با پرورش فضایل اخلاقی، کرامت فردی و اجتماعی خود را تقویت کند.

کرامت زنان به معنای عملی کردن دستورات خداوند در ابعاد خانواده و جامعه است. از آن جایی که انسان با کرامت، حافظ شئون و خود و دیگری است و انسان فاقد کرامت، بزرگترین خطر برای

پی نوشت ها

- ۱- معلوف لویس، المنجد (عربی-فارسی)، ترجمه محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات ایران، ۱۳۸۴، ص ۶۸۲
- ۲- علی اکبر، قرشی بنایی، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ق، ج ۷، ص ۱۰۳
- ۳- خلیل بن احمد، فراهیدی، العین، قم، نشر هجرت، ۱۴۰۹ق، ج ۵، ص ۳۶۸
- ۴- حسن، مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ش، ج ۱۰، ص ۴۶
- ۵- حسین بن محمد، راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، بیروت-دمشق، دارالقلم-دارالشامیه، ۱۴۱۲ق، ص ۷۰۷
- ۶- همان، ص ۷۰۷
- ۷- بهروز، یدالله پور؛ رضا مودب، مقاله «کرامت انسان و الزامات آن در قرآن کریم»، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات تفسیری، سال پنجم، ۱۳۹۳، ش ۱۷، ص ۷۶

- ۸- مرتضی، مطهری، یادداشت‌های استاد مطهری، تهران، صدرا، ۱۳۷۹، ج ۳، ص ۲۲۷
- ۹- زینب، کاوندی؛ محمد مهدی، صفورایی، عزت نفس؛ احترامی به ملکوت خوشتن با نگاهی از دریچه روانشناسی و دین، نشریه طهورا، ش ۱۲، ۱۳۹۱، صص ۱۶۵-۱۹۰
- ۱۰- علی نقی، فقیهی، مولفه‌های حفظ کرامت زن و نقش تربیتی آن در سبک زندگی اسلامی، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، سال ۵، ش ۹، ۱۳۹۶، ص ۱۴۵
- ۱۱- محمد باقر بن محمد تقی، مجلسی، بحارالانوار، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق، ج ۷۵، ص ۲۲۸
- ۱۲- علی نقی، فقیهی، مولفه‌های حفظ کرامت زن و نقش تربیتی آن در سبک زندگی اسلامی، ص ۱۴۵
- ۱۳- عبدالله، جوادی آملی، کرامت در قرآن، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۶ ش، صص ۲۱-۲۲
- ۱۴- ابوالقاسم، طاهری، «آسیب‌شناسی شخصیت و کرامت انسان»، نشریه پژوهش‌های فقهی، ش ۳، ۱۳۸۴، صص ۶۱-۸۰
- ۱۵- علی جلائیان، محمدرضا محمدی، «حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا»، فرهنگ رضوی، سال ۳، ش ۱۲، ۱۳۹۴، ص ۱۲۴
- ۱۶- سوره مبارکه تکویر، آیه شریفه ۹.
- ۱۷- محمد بن طاهر، ابن عاشور، التحریر و التئویر، قاهره، بی نا، ۱۳۸۴، ج ۱۴، ص ۱۳۱
- ۱۸- محمد حسین، طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه محمد باقر موسوی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۳، ج ۱۳، ص ۲۱۴
- ۱۹- عبدالله، جوادی آملی، حیات حقیقی انسان در قرآن، قم، اسراء، ۱۳۸۶، ص ۱۷۴
- ۲۰- ر.ک: نساء، ۱
- ۲۱- ر.ک: احزاب، ۳۶-۳۵
- ۲۲- سوره مبارکه حجرات، آیه شریفه ۱۳
- ۲۳- عبدالله، جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال، تهران، مرکز فرهنگی رجاء، ۱۳۷۱، ص ۳۳۶
- ۲۴- روح الله، موسوی خمینی، صحیفه نور، بی جا، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱، ج ۱۱، ص ۲۵۴
- ۲۵- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از مداحان ۱۱/۲/۱۳۹۲.
- ۲۶- مرتضی، مطهری، مقدمه بر جهانبینی اسلامی (۵): جامعه و تاریخ، تهران، صدرا، ۱۳۵۸، ص ۴۳
- ۲۷- علی جلائیان، محمدرضا محمدی، «حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا»، ص ۱۲۵
- ۲۸- محمد بن حسن، حر عاملی، وسائل الشیعه، قم، موسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۱۴۰۹ ق، ج ۲۰، ص ۴۵
- ۲۹- حسین بن محمد تقی، نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، موسسه آل‌

- ۳۰- محمد باقر بن محمد تقی مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۳۷۱
- ۳۱- علی جلائیان، محمدرضا محمدی، «حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا ع»، ص ۱۲۸
- ۳۲- حجرات، ۱۳
- ۳۳- محمد باقر بن محمد تقی، مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۳۷۲
- ۳۴- عزیز الله عطاردی، مسند امام رضا ع، مشهد، کنگره جهانی امام رضا، ۱۴۰۶، ج ۲، ص ۲۶۱
- ۳۵- محمد باقر بن محمد تقی مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۲۹
- ۳۶- محمد بن حسن، حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۷
- ۳۷- روح الله خمینی، صحیفه نور، ج ۸، ص ۹۰
- ۳۸- همان، ص ۹۱
- ۳۹- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از مداحان ۱۳۸۴/۵/۵
- ۴۰- علی اکبر، دهخدا، لغت نامه، ج ۲، ص ۲۲۲۶
- ۴۱- محمد معین، فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۸۰
- ۴۲- منصور، مدرسی، فرهنگ توصیفی واژگان برنامه ریزی و توسعه، تهران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۵، ص ۳۳
- ۴۳- آنتونی گیدنز، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر فرهنگ، تهران، نشر نی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۷
- ۴۴- مرتضی مطهری، بررسی اجمالی مبانی اقتصادی اسلامی، تهران، حکمت، ۱۴۰۳، ق، ۷۸۷-۷۸۵
- ۴۵- ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، قم، مدرسه امام امیرالمومنین، ۱۳۷۱، ج ۲۲، ص ۵۳۵
- ۴۶- محمد حسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۴، ص ۳۳۷
- ۴۷- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷، ج ۸، ص ۱۵۳
- ۴۸- محمد بن علی، ابن بابویه قمی (صدوق)، التوحید، تهران، علمیه الاسلامیه، ۱۳۶۳، ص ۲۷۶
- ۴۹- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، انتشارات نسیم حیات، ۱۳۷۹، نامه ۳۱
- ۵۰- محمد حسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۲۵۵
- ۵۱- رک: نور، ۳۲-۳۱
- ۵۲- رک: احزاب، ۵۹
- ۵۳- رک: احزاب، ۳۳
- ۵۴- مرتضی مطهری، مجموعه آثار، قم، صدرا، ۱۳۷۹، ج ۱۹، ص ۴۵۸
- ۵۵- روح الله خمینی، صحیفه نور، ج ۸، ص ۲۲۶
- ۵۶- احمد علی، یوسفی، «سیاست های

۷. جوادی آملی، عبدالله، حیات حقیقی انسان در قرآن، قم، اسراء، ۱۳۸۶ ش.

۸. جوادی آملی، عبدالله، کرامت در قرآن، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۶ ش

۹. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، موسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹ ق

۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، بیروت-دمشق، دارالقلم-دارالشامیه، ۱۴۱۲ ق

۱۱. طاهری، ابوالقاسم، «آسیب شناسی شخصیت و کرامت انسان»، نشریه پژوهش های فقهی، ش ۳، ۱۳۸۴ ش

۱۲. طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه محمد باقر موسوی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۳ ش

۱۳. عطاردی، عزیز الله، مسند امام رضا، مشهد، کنگره جهانی امام رضا، ۱۴۰۶ ق

۱۴. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، قم، نشر هجرت، ۱۴۰۹ ق.

۱۵. فقیهی، علی نقی، مولفه های حفظ کرامت زن و نقش تربیتی آن در سبک زندگی اسلامی، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، سال ۵، ش ۹، ۱۳۹۶ ش.

۱۶. قرشی، علی اکبر، بنایی، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ ق

۱۷. کاوندی، زینب؛ صفورایی، محمد مهدی، عزت نفس؛ احترامی به ملکوت خویشتن با

راهبردی در اشتغال زنان از دید آموزه های اسلامی»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال دهم،

ش ۳۹، ۱۳۸۹، ص ۷۶

۵۷- قصص، ۳۳

۵۸- قصص، ۲۵

۵۹- محمد بن حسن، حر عاملی، وسائل

الشیعه، ج ۲۰، ص ???

فهرست منابع و مآخذ

- قرآن مجید. ترجمه ناصر مکارم شیرازی - نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم،

انتشارات نسیم حیات، ۱۳۷۹

۱. ابن بابویه قمی (صدوق)، محمد بن علی

التوحید، تهران، علمیه الاسلامیه، ۱۳۶۳ ش

۲. ابن عاشور، محمد بن طاهر،، التحریر و

التنویر، قاهره، بی نا، ۱۳۸۴ ش

۳. المتقی الهندی، علاء الدین علی بن

حسام الدین،، کنز العمال فی سنن الاقوال و

الافعال، بیروت، موسسه الرساله، ۱۳۷۲ ش

۴. آنتونی گیدنز، جامعه شناسی، ترجمه

منوچهر فرهنگ، تهران، نشر نی، ۱۳۷۸ ش

۵. جلائیان، علی، محمدی، محمدرضا،

«حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام

رضا ع»، فرهنگ رضوی، سال ۳، ش ۱۲،

۱۳۹۴ ش

۶. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال

و جمال، تهران، مرکز فرهنگی رجاء، ۱۳۷۱

مدرسه امام امیرالمومنین، ۱۳۷۱ ش
 ۲۹. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور،
 بی جا، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی،
 ۱۳۶۱ ش
 ۳۰. نوری. حسین بن محمد تقی، مستدرک
 الوسائل و مستنبط المسائل، قم، موسسه آل
 البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸ ق
 ۳۱. یدالله پور، بهروز؛ مودب، رضا، مقاله
 «کرامت انسان و الزامات آن در قرآن کریم»،
 فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات تفسیری،
 سال پنجم، ۱۳۹۳، ش ۱۷
 ۳۲. یوسفی احمد علی، «سیاست های
 راهبردی در اشتغال زنان از دید آموزه های
 اسلامی»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال دهم،
 ش ۳۹، ۱۳۸۹

نگاهی از دریچه روانشناسی و دین، نشریه
 طهورا، ش ۱۲، ۱۳۹۱ ش
 ۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران،
 دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق
 ۱۹. مطهری، مرتضی، یادداشت های استاد
 مطهری، تهران، صدرا، ۱۳۷۹ ش
 ۲۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، قم،
 صدرا، ۱۳۷۹ ش
 ۲۱. مطهری، مرتضی، بررسی اجمالی مبانی
 اقتصادی اسلامی، تهران، حکمت، ۱۴۰۳ ق
 ۲۲. مطهری، مرتضی، مقدمه بر جهان بینی
 اسلامی (۵): جامعه و تاریخ، تهران، صدرا،
 ۱۳۵۸ ش
 ۲۳. مدرسی، منصور، فرهنگ توصیفی
 واژگان برنامه ریزی و توسعه، تهران، سازمان
 مدیریت و برنامه ریزی کشور،
 ۲۴. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی،
 بحار الانوار، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی،
 ۱۴۰۳ ق.
 ۲۵. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات
 القرآن الکریم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد
 اسلامی، ۱۳۶۸ ش
 ۲۶. معلوف لویس، المنجد (عربی-فارسی)،
 ترجمه محمد بندر ریگی، تهران، انتشارات
 ایران، ۱۳۸۴ ش
 ۲۷. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران،
 امیرکبیر، ۱۳۷۱ ش
 ۲۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، قم،

نقش والدین در تقویت عزت نفس و کرامت دختران از دیدگاه اسلام

فاطمه تکمیلی - سطح دوحوزه

افراد در شکل گیری شخصیت او باید با به کارگیری از دستورات دینی، محیط تربیتی سالمی برای رشد و پرورش دختر خود فراهم کنند و رفتاری صحیح نسبت به او داشته باشند تا بتوانند عزت نفس و کرامت را در دختر خود پرورش دهند.

مقدمه

موضوع تربیت دختران و جایگاه آنها در اجتماع از دیرباز جزء موضوعات بنیادی و اساسی اسلام بوده است. امروزه با رشد تکنولوژی و رویکرد دوباره بشر به مسئله دین و تربیت الهی، موضوع تربیت فرزند و شیوه رفتار با آنها همچنان با اهمیت است. اگر دختران با بهترین شیوه که همان شیوه و روش اسلام است، تربیت یابند می توان ادعا کرد که بسیاری از نابسامانی‌ها

چکیده

یکی از موضوعاتی که در طول تاریخ در معرض تفسیرهای گوناگون قرار گرفته است، شخصیت و جایگاه فردی، خانوادگی و اجتماعی دختر و زن است.

به نظر می رسد برای یافتن جایگاه حقیقی زن، بهترین راه، تمسک جستن به آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام است که جایگاه حقیقی آن ها را متناسب با آفرینش و ویژگی های وجودی ایشان ترسیم می کند.

یکی از مهمترین ویژگی ها برای شناخت مسیر درست در زندگی برای بانوان، عزت نفس است. پرورش عزت نفس در دختران و بانوان، مقوله‌ای است که باید تدریجی و همه جانبه و مدبرانه صورت پذیرد.

پدر و مادر یک دختر به عنوان مؤثرترین

و کج رفتاری‌ها ریشه کن می‌گردد. دختری که اعتماد به نفس دارد ذهن و تفکر خود را می‌شناسد، به جسم خود افتخار می‌کند و از آن مراقبت به عمل می‌آورد. از توانائی‌هایش آگاه است و از اعتماد اطمینان و قدرت خوشحال کردن دیگران برخوردار است. دختری که اعتماد به نفس دارد؛ فرزند، مادر و همسر پویاتری خواهد بود، او قادر خواهد بود در عین حضور در اجتماع به سلاح علم و ایمان مسلح شود تا هم عرصه اجتماع و هم عرصه خانواده را مدیریت کند.

اعتماد به نفس، پذیرش توانایی‌های خود و تلاش برای ایثار بیشتر است. اگر دختری به قدر کافی خود را دوست داشته باشد، می‌تواند بدون اینکه لطمه‌ای به خود باوری‌اش وارد شود، اعتراف کند که در سایر امور توانا نیست و می‌تواند با صداقت و تواضع با دنیا رو به رو شود.

بیشتر از همه، این پدر و مادر هستند که باید به دخترشان اعتماد کنند، به او امنیت و یقین ببخشند و وقت و توجه کافی معطوف او کنند تا بتواند خود را باور کند و با اعتماد به نفس و مستقل رشد کند.^۱

انسان مستقل و آزاد اندیش، فردی خود

ساخته، علاقه مند به خود و سرشار از شوق و تحرک است. دچار تأسف و حسرت نمی‌شود و نیازی به تفاخر و خود پسندی ندارد.

مفهوم شناسی

نقش والدین در پرورش و تقویت عزت نفس و کرامت در دختران

عزت در لغت به معنای عظمت، بزرگواری، سرافرازی و کرامت است.^۲ عزت یافتن به معنای ارجمند شدن، حرمت و اعتبار یافتن است و عزتمند به کسی که دارای عزت است، می‌گویند.^۳ کرامت به معنای بزرگی ورزیدن است.^۴

در برابر عزت، ذلت قرار دارد. ذلت در لغت به معنای خوار شدن، حقارت و سرشکستگی است.^۵ به گونه‌ای که آدمی پذیرای شکست است و برای سربلندی خود تلاش نمی‌کند.

در دنیای امروز، به اشتباه عزت و سرافرازی در ثروت، تجمل، زیبایی چهره و امور مادی خلاصه می‌شود؛ در حالی که در دین، عزت و کرامت در پرستش خداوند، بندگی او، پایبندی به دستورات قرآن، پیروی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم

و اهل بیت علیهم السلام است. «إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا؛ هر عزت و اقتداری مخصوص خداست.»^۶

امام علی علیه السلام می فرماید: «إِلَهِي كَفَى بِي عِزًّا أَنْ أَكُونَ لَكَ عَبْدًا وَ كَفَى بِي فَخْرًا أَنْ تَكُونَ لِي رَبًّا»^۷: خداوند برای من این عزت بس که بنده تو باشم و این افتخار مرا بس که تو خدای من هستی. در روایت دیگری، بردن حاجت نزد غیر خدا و حتی زندگی تحت ذلت را نمی پذیرند و می فرمایند: «الْمَنِيَّةُ وَلَا الدَّيْنِيَّةُ! وَالتَّقَلُّلُ وَلَا التَّوَسُّلُ»^۸: عزت نفس برای بقا و سلامت روانی انسان مهم است تا بتواند خود را بشناسد و تن به ذلت و خواری ندهد.

امام علی علیه السلام می فرماید: «مَنْ كَرَمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ هَانَتْ عَلَيْهِ شَهْوَتُهُ»^۹: هر که برای خود احترام قائل باشد، خواهش های نفسانی اش در نظرش بی مقدار باشد.

جایگاه دختران در روایات معصومین علیهم السلام

در فرهنگ اهل بیت علیهم السلام که ریشه در کلام الهی و وحی دارد؛ زنان و

دختران از جایگاه خاصی برخوردارند و تعبیر زیبا و بلندی برای دختران به کار گرفته شده است.

از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نقل شده است که فرموده اند: «عِمَّ الْوَالِدُ الْبَنَاتُ مُطَطَّاتٌ مُجَهَّزَاتٌ مُؤَنَسَاتٌ مُبَارَكَاتٌ مُفْلِيَاتٌ»^{۱۰}: دختران، خوب فرزندان هستند [آنان] مهربان و دلسوزند؛ اهل کار و تلاش و کمک هستند، وسیله ای انس، با برکت و تربیت کننده اند.

در این روایت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ دختران را عاطفی و اهل محبت معرفی می کنند.

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِ وَ لِبَنَاتِهِ»^{۱۱} بهترین شما کسی است که برای همسر و دخترانش بهتر باشد.

پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «مَنْ يُمِنِ الْمَرْأَةَ أَنْ يَكُونَ بِكَرْهٍ جَارِبَةً»^{۱۲} از خوش یمنی زن است که نخستین فرزندش، دختر باشد. و نیز فرمودند: «خَيْرُ أَوْلَادِكُمُ الْبَنَاتُ»^{۱۳} بهترین فرزندان شما دخترانند.

امام صادق علیه السلام فرموده اند: «الْبَنَاتُ حَسَنَاتٌ وَ الْبُنُونَ نِعَمٌ، وَ الْحَسَنَاتُ يُثَابُ»

عَلَيْهَا وَالتَّعْمَةُ يُسْأَلُ عَنْهَا»^{۱۴}

دختران حسنت و پسران نعمت اند. بر حسنت بهره داده می شود ولی از نعمت باز پرسى می شود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «مَنْ كَانَتْ لَهُ ابْنَةٌ فَأَدَّبَهَا وَ أَحْسَنَ أَدَبَهَا، وَ عَلَّمَهَا فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَهَا، فَأَوْسَعَ عَلَيْهَا مِنْ نِعَمِ اللَّهِ الَّتِي أُسْبِغَ عَلَيْهِ كَانَتْ لَهُ مَنَعَةٌ وَ سِتْرًا مِنَ النَّارِ»^{۱۵}

هر که دختری داشته باشد و خوب تربیتش کند و او را به خوبی دانش بیاموزد و از نعمتهایی که خداوند به او عطا کرده به وفور بهره مندش سازد، آن دختر سپرو پوشش پدر در برابر آتش دوزخ خواهد بود. در دعایی از حضرت برای پدر دختران چنین آمده است: «رَحِمَ اللَّهُ أَبَا الْبَنَاتِ، أَلْبَنَاتُ مُبَارَكَاتٌ مُحَبَّبَاتٌ وَ الْبَنُونَ مُبَشِّرَاتٌ وَ هُنَّ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ»^{۱۶} مهر ویژه خداوند بر پدر دختران باد. دختران مبارک و دست داشتنی اند و پسران بشارت دهندگانند و دختران باقیات صالحات هستند.

ایشان بر این بشارت خود افزودند: «مَنْ عَالَ ابْنَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ»^{۱۷} هر کس سرپرستی دو یا سه دختر را داشته

باشد با من در بهشت خواهد بود.

با توجه به آیات و روایاتی که عنوان شد و هم چنین بی شمار روایاتی که در فضیلت مقام زن، وجود دارد؛ به درستی می توان به اهمیت جایگاه زنان و دختران پی برد و دانست که فضیلت دختر داری بسیار است چرا که ایشان مادران آینده و قشر انسان ساز جامعه هستند.

مصادیق عزت نفس در دختران

عزت نفس از اساسی ترین نیازهای هر انسانی برای داشتن زندگی مؤثر و روابط صحیح با دیگران است.

در این میان نقش والدین در شکل گیری این نیاز دارای اهمیت است چرا که: دختری که دارای عزت نفس است

- ۱- صفات و ویژگی های دخترانه اش را می شناسد ۲- از وجه تمایز و تفاوت خود با پسران آگاه است ۳- به دختر بودن خود افتخار می کند و آن را مایه پیشرفت و تعالی می داند از جایگاه و مسئولیت هایش با خبر است و هر آنچه را که برای نقش آفرینی در جایگاهش لازم است به دست می آورد

و موانع موفقیت خود را از میان برمی دارد؛ و بخش زیادی از این ویژگی ها در خانواده و در روابط دختر با والدین شکل می گیرد. مهمترین ویژگی دختران که وجه تمایز با پسران است. عاطفی و اهل محبت بودن دختر است؛ دختران موجوداتی عاطفی هستند و لطافت خاصی در وجودشان است. امام علی علیه السلام درباره لطافت دختر از نگاه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «سیره و اخلاق پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم این گونه بود که هر گاه ولادت دختری را به او مژده می دادند می فرمود: دسته گلی است و روزی اش با خداست.»^{۱۸}

امام علی علیه السلام در روایت دیگری فرموده اند: «الْمِرَاءُ رِيحَانَةٌ» زن به مانند گل است.^{۱۹}

کارل هافمن روان شناس غربی می گوید: «در پژوهش های انجام شده در هیجانان اساسی انسان همچون شادی، عشق، ترس، اندوه و خشم، زن ها هیجان های شدیدتری دارند و فقط از بعد خشم هیجان مردان شدیدتر است.»^{۲۰}

لطافتی که در وجود یک دختر نهاده شده است باید خوب پرورش یابد و یک

دختر این لطافت را برای خود بپذیرد و بداند که لازمه مسئولیت ها و جایگاهش در زندگی، داشتن شخصیتی لطیف و دارای هنر، سلیقه و از خود گذشتگی و... است و در صورتی که عزت نفس داشته باشد می تواند به وظایفش به بهترین صورت عمل کند و در انجام امورش دچار سرافکندگی و سرشکستگی نشود.

جهت دیگر تمایز دختران و پسران، مسئولیت هایی است که در آینده خواهد داشت. پسران مسئولیت های اجتماعی و سرپرستی خانواده؛ برای دختران مسئولیت هایی است که تحت تأثیر جوامع غربی دستخوش تغییر شده است و به درستی برای دختران جامعه امروز تعریف نشده است. مسئولیت های زنان در سه دیدگاه تعریف شده است:

۱- مسئولیت های یک خانم در

نگاه سنتی: که بر اساس این دیدگاه مسئولیت های زن شامل مدیریت خانه، همسررداری و فرزند داری است.

۲- مسئولیت های خانم در نگاه

فمینیستی: در این نگاه مرد به عنوان جنس برتر شناخته می شود که زن خود را باید به او برساند و مسئولیت هایی مشابه

مردان به عهده بگیرد تا سرخوردگی زن در محیط خانه از بین برود؛ در این نگاه «کلیشه‌های جنسیتی» را ظلم به زن می‌دانند.

۳- الگوی زن تراز اسلامی: در

این الگو نه نگاه سنتی متحجرانه و نه نگاه فمینیستی را می‌پذیرد بلکه در این دیدگاه، حضور زن در اجتماع را مانع برای همسری و مادری نمی‌داند بلکه این دورا هم افزا می‌داند؛ در بعضی مشاغل مانند پزشک زنان، حضور زنان لازم و ضروری است. برای حضور زن در جامعه از نظر اسلام دستوراتی بیان شده است که شأنیت و جایگاه زن حفظ شود و از تعرض به جنس زن جلوگیری شود تا در عین حال که در اجتماع فعال است امنیت و آرامش او در محیط خانه از بین نرود.

بعضی دستورات دینی برای حضور زن در اجتماع عبارتند از: داشتن پوشش و حیا و عفت، حفظ نگاه در روابط با آقایان، نوع سخن گفتن با نامحرم متکبرانه باشد و نه متواضعانه که این نوع تکبر برای زن نه تنها مذموم نیست بلکه مستحب است و ... که (این دستورات دین برای حضور زن در اجتماع) خود موضوعی مفصل است که

در تحقیق جداگانه‌ای به آن پرداخته شده است.

اصول کلی برای بالا بردن

عزت نفس در دختران

اینکه دختران در آینده چگونه افرادی خواهند بود با پاسخ به این سؤال که «آن‌ها چه تصویری از خود دارند؟» مشخص می‌شود. آن‌گاه که یک دختر خود را می‌شناسد، در می‌یابد که خالق حکیم او را بی‌هوده نیافریده و وظیفه او در جهان چیست؛ اگر ارزش خویش را بشناسد خود را به پستی نمی‌اندازد و در ردیف حیوانات قرار نمی‌دهد.

امام علی علیه‌السلام فرموده‌اند: «أَلِ الْفَوْزَ الْأَكْبَرَ مَنْ ظَفَرَ بِمَعْرِفَةِ النَّفْسِ»^{۲۱} کسی که خود را بشناسد به سعادت و رستگاری نائل شده است.

انسان با خود شناسی خود را ارزیابی می‌کند، خصلت‌های ناروا را از خود دور می‌کند و در صدد تقویت جنبه‌های مثبت خود بر می‌آید. آن‌گاه می‌فهمد که در زندگی چه باید انجام بدهد و چگونه رفتار کند. خودشناسی در دختران منجر به شناختن ویژگی‌های ذاتی و وجه تمایزش

نیکو انتخاب کنید در واقع یکی از عوامل در شکل دادن شخصیت کودک از لحاظ معنوی و اجتماعی، نام گذاری اوست.

در رابطه با تأثیر نام خوب در شخصیت فرزندان؛ امام باقر علیه السلام هنگامی که خبر دار شدند نام شخصی «محمد» و لقبش «علی» است فرمودند: «لقد احتظرت من الشیطان احتظارا شديدا إنَّ الشیطان إذا سمع منادیا ینادی یا محمد»^{۳۴} دور شدی از شیطان، دور شدنی شدید، زیرا شیطان وقتی که می شنود کسی صدا می زند یا محمد، یا علی، او آب می شود مثل آب شدن قلع و سرب تا اینکه می شنود کسی اسمی از اسمای دشمنان ما را می گوید، در این هنگام شیطان به اهتزاز در می آید و به خود می بالد.

امام صادق علیه السلام خطاب به کسی که نام دخترش را «فاطمه» گذاشته بود، فرمودند: «إِذَا سَمَّيْتَهَا فَاطِمَةَ فَلَا تَسُبُّهَا وَ لَا تَلْعَنُهَا وَ لَا تَضْرِبُهَا»^{۳۵} حال که او را فاطمه نامیدی به او ناسزا نگو؛ او را نفرین نکن و کتکش نزن.

نام گذاری نیکو اگر چه از جمله موارد مشترک در تقویت عزت نفس دختران و پسران است اما از این جهت که در عزت

با جنس مخالف می شود، شناخت این تفاوتها و پی بردن به علت آنها سبب می شود نسبت به خلقت خود احساس بهتری داشته باشد در اینجا اصل برای تقویت عزت نفس در کودکان و به خصوص دختران بیان شده است که برای پدر و مادر دلسوز و دغدغه مند لازم است.

۱- نام گذاری نیکو

نامها در تکوین شخصیت انسان تأثیر گذار است. نام نیکو می تواند انگیزه‌ی نیکوکاری را در فرد ایجاد کند و نامهای تحقیر آمیز و نکوهیده ممکن است منجر به گرایش های منفی و یا انزوا شود.

امام علی علیه السلام فرمودند: «حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ، وَ يُحَسِّنَ أَدَبَهُ، وَ يُعَلِّمَهُ الْقُرْآنَ»^{۳۶} و حق فرزند بر پدر این است که نام نیکو برای او برگزیند و او را خوب تربیت کند و قرآن به او بیاموزد.

امام کاظم علیه السلام فرمودند: «أَوَّلُ مَا يَبْرُ الرَّجُلُ وَلَدَهُ أَنْ يُسَمِّيَهُ بِاسْمِ حَسَنٍ، فَلْيُحَسِّنْ أَحَدَكُمْ اسْمَ وَلَدِهِ»^{۳۷} نخستین نیکی انسان به فرزندش نام زیبا و نیکویی است که به او می نهد، برای فرزندان نام

نفس دختر تأثیرگذار است، بازگو شده است. «نام» هم از نظر معنوی و هم بر اثر تکرار در شکل گیری شخصیت و رفتار تأثیر شگرفی دارد و چه بسا با نام‌هایی باعث تحقیر یک دختر در بین دوستانش شود. اسم یک دختر نخستین اثرات را روی نگرش او به خودش به جای می‌گذارد و تکرار آن نام می‌تواند به باور، راه و اخلاق او تبدیل شود.

۲- احترام گذاشتن

اگر پدر و مادر می‌خواهند که دخترشان به خود احترام بگذارد؛ در مقابل او باید نمونه انسانی باشد که به خود احترام می‌گذارد. برای تقویت عزت نفس در دختران، نقش الگویی برای مادران جایگاه ویژه‌ای دارد چرا که دختران خود را شبیه مادر خود می‌دانند و مادری که با رفتار خود نشان می‌دهد که به خود احترام می‌گذارد و شایستگی آن را دارد که دیگران به او احترام بگذارند، نمونه یک الگوی خوب (برای تقویت کرامت) در دختر خود می‌باشد.^{۲۶}

پدر و مادر علاوه بر اینکه باید یک الگوی مناسب برای دخترشان باشند باید

به دخترشان نیز احترام بگذارند؛ دختران نیاز دارند که خود را مورد احترام والدین بدانند احساس کنند که نزد پدر و مادر عزیز هستند و وجودشان مایه شادی و گرمی خانواده است.

برای تقویت احساس احترام در دختران، والدین لازم است که:

(الف) سوالات و خواسته‌های دخترشان را جدی بگیرند.

(ب) آنها را در حضور دیگران سبک نکنند.
(ج) به کارهایشان با بی‌اعتنایی نظر نکنند.

(د) در برابر درد ورنجشان حساس باشند.
(ه) دختران خود را هم از جنبه مادی و هم معنوی مورد حمایت قرار دهند.^{۲۷}
احترام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به دخترشان حضرت زهرا سلام الله علیها به اندازه‌ای زیاد بود که مردم تعجب می‌کردند.

نقل شده است که هنگامی که حضرت فاطمه سلام الله علیها بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وارد می‌شد «پیامبر برای ایشان از جا بلند می‌شدند و سرشان را می‌بوسیدند و حضرت فاطمه را در جای خود می‌نشاندند»^{۲۸} و گاه درباره دخترشان

می فرمودند: «فِداها أبوها»^{۲۹} پدرش فدایش باد.

نمونه‌های رفتاری حضرت با دخترشان بهترین الگوی رفتاری برای ما نسبت به دخترانمان است. مشورت و مشاوره با دختر، نیز عمیقاً موجب اکرام و احترام اوست و از این مسیر خود را دارای شخصیتی برتر احساس می کند.^{۳۰}

در داستانی که قرآن درباره دختران شعیب اشاره می کند، شیوه برخورد درست با دختران به روشنی تبیین می گردد و احترام واقعی و عملی نشان داده می شود. حضرت شعیب هنگامی که با پیشنهاد به کارگیری حضرت موسی علیه السلام به دلیل قدرت بدنی و امانت از سوی دختران رو به رو می شود، آن را می پذیرد و نشان می دهد که مشاوره با دختران و زنان هنگامی که با دلیل و برهان همراه باشد نه تنها نادرست نیست بلکه امری درست می باشد.^{۳۱}

۳- محبت کردن

یکی از وظایف اساسی والدین مهر ورزی به فرزندان به ویژه دختران است.

امام صادق علیه السلام فرمودند: «قال موسى بن عمران عليه السلام: يا رب؛ أي الأعمال أفضل عندك؟ فقال: حبُّ الأطفال»^{۳۲}

حضرت موسی علیه السلام پرسید: پروردگارا! کدام عمل نزد تو برتر است؟ فرمود: دوست داشتن کودکان.

ابراز محبت به دختران بیشتر از پسران لازم است زیرا شخصیتی بر پایه عواطف و احساسات دارند و محبت به دختران، سلامت روح و حتی جسم آنها را در پی خواهد داشت و در نهایت بر سلامت جامعه تأثیر گذار است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْإِنثَاتِ أَرَأْفُ مِنْهُ عَلَى الذُّكُورِ»^{۳۳} خداوند بر دختران رئوفتر از پسران است.

شاید یکی از علت‌های رأفت خداوند بر دختران، لطافت روح آنها باشد لذا محبت به این روح لطیفه باعث پرورش این لطافت خواهد شد.

در حدیث دیگری می فرمایند: «مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَاشْتَرَى تُحْفَةً، فَحَمَلَهَا إِلَى عِيَالِهِ، كَانَ كَحَامِلِ صَدَقَةٍ إِلَى قَوْمٍ مَحَاوِيحٍ،

و لَيْبِدًا بِالْإِنَاثِ قَبْلَ الذُّكُورِ؛ فَإِنَّهُ مِنْ فَرَحٍ
أُنْتَى فَكَأَنَّمَا عَتَقَ رَقَبَةً مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ»^{۳۴}
کسی که به بازار برود و چیزی بخرد
و آن را برای خانواده‌اش ببرد، مانند کسی
است که صدقه‌ای را برای گروهی نیازمند
می‌برد و باید پیش از پسران، از دختران آغاز
کند؛ چرا که هر کس دختری را شاد کند
گویا برده‌ای از فرزندان اسماعیل را آزاد کرده
است.

در این روایت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و
آله وسلم برای محبت به دختران و توجه به
شخصیت حساس و عاطفی‌شان سفارش
می‌کنند که دختر را در هدیه دادن مقدم
بدارید.

در ابراز محبت کردن باید اعتدال را
رعایت کنیم و از افراط و تفریط در محبت
کردن، بپرهیزیم. محبت بیش از حد
دختران را وابسته می‌کند. از این رو در مقابل
مشکلات زندگی احساس حقارت و ناتوانی
می‌کنند زیرا در محیط جامعه، آن مقدار
لطف و محبت نثار آنان نخواهد شد.^{۳۵}
امام باقر علیه‌السلام فرموده‌اند: «سَرُّ
الْآبَاءِ مِنْ دَعَاهِ الْبِئْرِ إِلَى الْإِفْرَاطِ»^{۳۶} بدترین
پدران، کسانی هستند که در نیکی و محبت

افراط کنند

عدم برخورداری از محبت والدین برای
یک دختر، مشکلات زیادی را ایجاد
می‌کند؛ یکی از عوامل انحراف دختران
این است که محبت لازم را از پدر و مادر
خود دریافت نکرده‌اند و این کمبود محبت
را در خارج از محیط خانه و از طرق نادرست
جستجو می‌کنند.

۳- تقدیر و تحسین و پرهیز از ملامت و سرزنش

در راه تأمین جنبه‌های عاطفی، یک
دختر نیاز به تحسین و تقدیر دارد. تشویق
به عنوان تأیید عملکرد اوست و روحیه
شادی را برایش ایجاد می‌کند.^{۳۷}

توجه مثبت باید همراه با این احساس
صورت گیرد که دخترمان در هر موقعیتی،
فردی ارزشمند است. اگر این احساس
تثبیت شود می‌توان با هر رفتار ناپسند
او (به شیوه صحیح) مخالفت کرد ولی در
همان حال این احساس را داشته باشد که
خودش را دوست داریم و مخالفت در واقع
با عمل و رفتار ناپسند اوست.^{۳۸}

امام علی علیه‌السلام می‌فرمایند: «إِنَّ

اللَّهُ يُحِبُّ الْعَبْدَ وَيُبْغِضُ عَمَلَهُ...»^{۳۹} خداوند چه بسا کسی را دوست دارد ولی عملش را مبنغوض می‌دارد.

برای تکریم شخصیت دخترمان، وقتی خطایی از او سر می‌زند و یا اینکه احتمال خطا می‌دهیم دو مرحله برای تربیت اخلاقی و حفظ کرامت او می‌توان در نظر گرفت:

الف) تغافل و تجاهل: اگر از جانب دخترمان خطایی ثابت شد، ولی برای اولین بار بود و بر حسب شرایط تشخیص دادیم که چشم پوشی از آن و حفظ شخصیت او موجب اصلاح خواهد شد می‌توان از تغافل یا تجاهل استفاده کرد؛ یعنی وانمود کنیم که این خطا از او سر نزده است و نیز توجیهش را بپذیریم.^{۴۰}

امام علی علیه‌السلام فرموده‌اند: «عَظُّمُوا أقدارَكُمْ بِالْتَّغَافِلِ عَنِ الدَّنِيِّ مِنَ الْأُمُورِ»^{۴۱} با تغافل از امور جزئی، خودتان را بلند مرتبه و ارزشمند بدانید.

تغافل علاوه بر آن که موجب تکریم شخصیت است، وی را برمی‌انگیزاند که این بزرگی و بزرگواری پدر و مادر خود را جبران کند و همین امر موجب اصلاح و

عدم استمرار خطای او خواهد شد
ب) عفو و صفح: اگر خطایش مسلم و آشکار شد، هنوز هم جای چشم پوشی وجود دارد. اگر احتمال بدهیم که عفو و گذشت از خطای او باعث اصلاح و تنبیهش خواهد شد - که غالباً چنین است - عفو کردن بهتر است.^{۴۲}

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمودند: «فَإِنَّ الْعَفْوَ لَا يَزِيدُ الْعَبْدَ إِلَّا عِزًّا، فَتَعَاَفَاوْا يُعِزُّكُمْ اللَّهُ»^{۴۳} عفو، بر عزت بندگان خدا می‌افزاید پس عفو کنید تا خدا شما را عزیز گرداند.

برای بیان ایرادات دختران، هرگز از ملامت و سرزنش دائمی که خود باعث تحقیر و در هم شکستن شخصیت او می‌شود استفاده نکنیم زیرا سرزنش دائمی به جای پذیرش، آتش لجاجت را شعله ور می‌سازد.

امام علی علیه‌السلام فرمودند: «الْإِفْرَاطُ فِي الْمَلَامَةِ يَسْبُبُ نَارَ اللَّجَاجَةِ»^{۴۴} زیاده روی در ملامت، آتش لجاجت را شعله ور می‌کند بلکه برای بیان ایرادات او می‌توان از پند و اندرز استفاده نمود؛ اما با رعایت چند نکته:
الف) تذکر والدین به هیچ وجه نباید در حضور دیگران باشد، زیرا او در این گونه

موارد احساس حقارت می‌کند بنابراین والدین باید دختر خود را به گوشه‌ای دعوت کرده و در خلوت همراه با رعایت ادب به وی تذکر دهند.

(ب) شیوه تذکر و طرز بیان به گونه‌ای باشد که در او تأثیر بگذارد از این رو باید موقعیت دختر در نظر گرفته شود.

(ج) والدین به ویژه مادران باید از ایرادهای بی‌جانسبت به دخترشان خودداری کنند^{۴۵} با تشویق و تنبیه به موقع می‌توان عزت نفس را در دختران تقویت کرده و خطاهایشان را اصلاح نموده و یاری‌گر او برای داشتن شخصیتی سالم در زندگی بود.

یک امر اظهار نمایند و والدین باید زمینه این آزادی را برایشان فراهم نمایند.^{۴۷} در زمینه آزادی لازم است که به دختران تفهیم شود که در جهت داشتن یک زندگی مسالمت‌آمیز ضرورت است هر کس از بخشی از آزادی‌های خود به نفع جمع، چشم‌پوشد و به اصطلاح خود و توقعات خویش را محدود کند که این ضرورت حیات و به خیر جامعه است. اگر در جنبه حیات جمعی دختران محدودیت‌هایی از این دید وجود دارد، برای حفظ قداست و پاکی و عفاف آنهاست.^{۴۸}

۶- عدالت

یکی از مواردی که پس از گذشت سال‌ها و پیشرفت تمدن‌ها، متأسفانه همچنان در بعضی خانواده‌ها دیده می‌شود، برتر دانستن پسران است. این خانواده‌ها هنوز هم جنس پسران را بالاتر از دختران می‌پندارند و برایشان جایگاه ویژه‌ای در محیط خانواده در نظر می‌گیرند به طوری که دختر در این خانواده، خدمتکار است و از حقوق فرزندی برخوردار نیست. این تبعیض رفتاری در بین دختران و پسران موجب از بین رفتن عزت نفس در دختران می‌شود

۵- آزادی فکر

در راه پرورش عزت نفس دختران باید آنان را آزاده بار بیاوریم. منظور از آزاده بودن این است که آنان را از همه قیود و بندهای اوهام و خرافات و همه مسائلی که آدمی را دلیل و ناتوان می‌سازد دور داریم. افرادی شوند که درست بیندیشند و در این اندیشه، اسیر هواهای خود و دیگران نباشند.^{۴۶}

آنها باید در حرکت و تلاش، در بازی، در معاشرت‌های کنترل شده، آزاد باشند که حرف خود را بزنند و دید و نظرشان را درباره

دنیای دختران دچار تحولات بسیاری شده است. داشتن عزت نفس برای دختران لازم و ضروری است.

لازمه عزت نفس برای دختران این است که خصوصیات دخترانه‌اش را که وجه تمایز او با پسران است بشناسد، از جایگاه و مسئولیت‌هایش آگاه باشد و به دختر بودن خود افتخار کند. در این صورت دچار افسردگی و سرشکستگی نخواهد شد. در این مسیر بهترین و مؤثرترین افراد پدر و مادر هستند تا با رفتار صحیح با دختر خود و فراهم نمودن محیطی سالم بتوانند عزت نفس و کرامت را در درون دختر خویش پرورش دهند.

پی نوشت ها

۱. الیزابت هارتلی بروئر، ۱۰۰ نکته در شناخت دنیای دختران، ترجمه: آناهیتا آذری، انتشارات قدیانی، ۱۳۸۶، ص ۱۸۶
۲. علی اکبر، دهخدا لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷، ص ۱۵۶۲۰
۳. علی اکبر، دهخدا لغت نامه دهخدا، همان، ص ۱۵۶۲۱
۴. همان، ص ۱۸۳۰
۵. همان، ج ۸، ص ۱۱۵۱۲

و در روایات برای دختران جایگاهی برابر با پسران بیان شده است و از مقدم دانستن فرزند پسر بر دختر نهی شده است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمایند: «مَنْ كَانَ لَهُ أُتَى فَلَمْ يُبْدِهَا وَ لَمْ يُبْهِنْهَا وَ لَمْ يُؤْتِرْ وَ لَدَهُ عَلَيْهَا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ» آن که دارای دختر است اگر او را از خود نرناند اهانتش نکند، پسران را بر او مقدم ندارد خداوند وی را وارد بهشت می‌کند.^{۴۹} این وظیفه والدین است که فرزندان خود را چه دختر و چه پسر، دوست داشته باشند و برایشان ارزش قائل باشند و بدانند که هر دو وجودی یکسان دارند و بخاطر ویژگی‌هایی که در ساختار شخصیتی هر کدام است و مسئولیت‌هایی که باید در آینده پذیرا باشند، مسیر رسیدن به کمال در آنها متفاوت است.

نتیجه گیری

در این مقاله، نقش والدین در پرورش عزت نفس و کرامت در دختران از دیدگاه اسلام مورد بررسی قرار گرفته است. عزت نفس عبارت است از احساس ارزشمندی که با داشتن آن انسان به خودشناسی می‌رسد در جامعه امروز که

خوشبخت داشته باشیم، ترجمه: توران ملکی، مرکز پخش و نشر آثار روان شناسی و تربیتی، ۱۳۷۰، ص ۴۸

۲۶. ر.ک. علی، قائمی، اسلام و تربیت دختران، افست مروی، ۱۳۶۲، ص ۲۱۲

۲۷. بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۴۰

۲۸. روضة الواعظین، ج ۲، ص ۴۴۳

۲۹. احمد دیلمی و مسعود آذربایجانی، اخلاق

اسلامی، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۸، ص ۱۷۸

۳۰. بهره گیری از آیه ۲۸ سوره قصص

۳۰. کلیات حدیث قدسی، ج ۱، ص ۱۳۳

۳۱. وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۳۶۷

۳۲. بحار الانوار، ج ۱۰۴، ص ۶۹

۳۳. احمد دیلمی و مسعود آذربایجانی، اخلاق

اسلامی، همان، ص ۱۷۸.

۳۴. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۳۳۰، کتابخانه

احادیث شیعه - www.hadithlib.com

۳۵. علی، قائمی، اسلام و تربیت دختران،

همان، ص ۲۰۸

۳۶. احمد دیلمی و مسعود آذربایجانی، اخلاق

اسلامی، همان، ص ۱۷۹

۳۷. نهج البلاغه، حکمت ۱۵۴

۳۸. احمد دیلمی و مسعود آذربایجانی، اخلاق

اسلامی، همان، ص ۱۸۲

۳۹. مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۱۸۸

۴۰. احمد دیلمی و مسعود آذربایجانی، اخلاق

اسلامی، همان، ص ۱۸۲

۴۱. مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۶

سوره مبارکه یونس، آیه شریفه ۶۵

۶. بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۹۴، جامع الاحادیث

۷. بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۸۴، جامع الاحادیث

۸. غرر الحکم، ج ۱، ص ۶۳۷، جامع الاحادیث

۹. وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۳۶۲، جامع

الاحادیث

۱۰. مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۵۵

۱۱. مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۱۱

۱۲. مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۲۱۹

۱۳. عوالم العلوم، ج ۲۰، ص ۷۵۲

۱۴. میزان الحکمه، ج ۱، ص ۱۰۷

۱۵. مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۱۵

۱۶. مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۱۵

۱۷. بحار الانوار، ج ۱۰۴، ص ۹۸

۱۸. وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲؛ نهج

البلاغه، نامه ۳۱.

۱۹. محمود اکبری، رفتار والدین با دختران

جوان، ناشر: شهادب الدین، ۱۳۸۴، ص ۲۰ و ۲۱

۲۰. غرر الحکم، ج ۱، ص ۷۳۰

۲۱. نهج البلاغه، ج ۱، ص ۵۴۶

۲۲. الکافی، ج ۶، ص ۱۸

۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق،

الکافی، انتشارات دارالحدیث، قم، ۱۴۲۹ ق، ج ۶،

ص ۲۰

۲۴. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق،

الکافی، انتشارات دارالحدیث، قم، ۱۴۲۹ ق، ج ۶،

ص ۲۰

۲۵. واین دایر، چه کنیم تا فرزندانمان

۷. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا.

۸. معین، محمد، فرهنگ معین، چاپ دهم، ۱۳۷۵، چاپخانه سپهر تهران، مؤسسه انتشارات امیر کبیر تهران.

۹. هارزلی، بروئر الیزابت، ۱۰۰ نکته در شناخت دنیای دختران، مترجم: آناهیتا آذری، انتشارات قدیانی، ۱۳۸۶.

۱۰. واین، دایر، چه کنیم تا فرزندانی خوشبخت داشته باشیم: ترجمه: توران ملکی، چاپ ۱۳۷۰، مرکز پخش و نشر آثار روان شناسی تربیتی، تهران

۱۱- کتابخانه احادیث شیعه WWW.hadithlib.com

۱۲- نرم افزار جامع الاحادیث

۴۲. غرالحکم، ج ۱، ص ۹۴

۴۳. ر.ک. محمود اکبری، رفتار والدین با دختران جوان، ناشر: شهاده الدین

۴۴. احمد دیلمی و مسعود آذربایجانی، اخلاق اسلامی، همان، ص ۱۴۸

۴۵. همان، ص ۲۱۳

۴۶. مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۱۸

۴۷. مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۱۸

فهرست منابع و مآخذ

-قرآن کریم

-نهج البلاغه

۱. اکبری، محمود، رفتار والدین با دختران جوان، ناشر: شهاب الدین، ۱۳۸۴، چاپخانه گلها.

۲. بانکی پور فرد، امیر حسین، نقش و رسالت زن ۱، برگرفته از بیانات حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴

۳. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ سوم از دوره جدید زیر نظر دکتر محمد معین و دکتر سید جعفر شهیدی، ۱۳۷۷.

۴. دیلمی، احمد و مسعود آذربایجانی، اخلاق اسلامی، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۸.

۵. قائمی، علی، اسلام و تربیت دختران، چاپ افست مروی، ۱۳۶۲.

۶. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، انتشارات دارالحدیث قم، ۱۴۲۹ ق.

نقش نهادهای اجتماعی وقوانین موجود بر حفظ وکرامت زنان شاغل

خانم آتشین صدف - سطح دوحوزه

چکیده

شناخت کرامت و جایگاه زن در جامعه اسلامی از آن روی ضرورت دارد که باعث هویت بخشی به زن مسلمان و دوری از سرسپردگی به فرهنگ‌های غیردینی می‌شود اسلام کرامت واقعی زن را در عملی کردن و سر سپردن به دستورات دین درباره خود، خانواده و جامعه می‌داند و معتقد است زن و مرد در خلقت مساوی‌اند، اما روحیه لطیف و حساس زن در اجتماع حراستی ویژه می‌طلبد. زن با توجه به ساختار روحی و جسمی خاص از شخصیتی ویژه برخوردار است. نوع نگرش به زن، حضور وی در جامعه، ازدواج، روابط با همسر، به خصوص انتخاب شغل و تامین مالی از مسائل مهمی است که چگونگی حفظ کرامت زن در هر یک از آنها مورد تاکید اسلام قرار گرفته است.^۱

متأسفانه در جامعه ما که برای زنان ارزش‌های دینی قائل هستند و بر حفظ کرامت زنان در اسلام تاکید فراوان شده مواردی مشاهده می‌شود که این ارزش‌ها رعایت نمی‌شود. در این مقاله سعی شده به تقسیم بخش‌هایی از جمله: انتخاب شغل همراه با کرامت و رشد معنوی، علمی و حرفه‌ای زن، کرامت زن شاغل در اسلام، قوانین موجود بر حفظ کرامت زن در قانون اساسی جمهوری اسلامی، راهکارهای حفظ کرامت زنان شاغل در محیط‌های کاری پرداخته شود.

کلیدواژه‌ها: نقش، نهاد اجتماعی،

کرامت زنان

مقدمه

نظام جمهوری اسلامی ایران که با عنایت به آموزه‌های اسلامی و توجه

شاغل در خانواده و اجتماع و سایر نیازهای آنها برای کسب رفاه در عین انجام نقش‌ها و مسئولیت‌های خویش بتواند معادلات جدیدی را طراحی کند، به شدت احساس می‌شود.

و به همین خاطر کرامت انسانی زن در اجتماع با فرزاد و نشیب بسیار مواجه شده و هنوز جایگاه مطلوبی از حضور مؤثر اجتماعی برای زنان شاغل، به چشم نمی‌خورد.^۳

مفهوم شناسی

نقش: نقش به وظایف و انتظاراتی اطلاق می‌شود که به هر فرد متناسب با پایگاه اجتماعی او اسناد داده می‌شود و موقعیت هر شخص را در رابطه با کل جامعه نشان می‌دهد.^۴

نهاد یا نهاد اجتماعی: که در مواردی مؤسسه یا سازمان اجتماعی نیز نامیده شده‌است یکی از ساختارهای اجتماعی است.

نهادها: ساختارها و سازوکارهای نظم و همکاری هستند که رفتار گروه‌های انسانی را در اجتماعات معین راهبری می‌کنند.^۵

مفهوم کرامت: در قاموس

به نقش و جایگاه مردم و همچنین بسط عدالت، رفع محرومیت و ظلم در جامعه تأسیس شده است، توجه ویژه‌ای به مسائل زنان به خصوص حفظ و ارتقای کرامت زنان شاغل داشته، همان گونه که در بیانات بنیانگذار جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی رحمت الله علیه و مقام معظم رهبری حفظه الله تعالی مشاهده می‌شود درک ارزش و کرامت انسانی زن شاغل و کوشش در جهت ارتقای سطح کیفی زندگی زنان شاغل جامعه، از اهم وظایف دولت اسلامی بوده است. به این ترتیب نظام اسلامی فارغ از دیدگاه‌های افراطی و تفریطی موظف به اعتدال و توجه به شخصیت و کرامت انسانی زن در جامعه می‌باشد از این وجه زنان در برخورداری از حقوق سیاسی، اجتماعی و فرهنگی همانند مردان بوده و تفاوت‌های فطری و طبیعی میان زنان و مردان که موجب ایفای نقش‌ها و تکالیف متفاوتی توسط ایشان می‌شود، آنها را از برخورداری از حقوق انسانی مشترک با مردان محروم نخواهد ساخت.^۶ اما نبود یک الگو و برنامه‌ی سیاست اجتماعی که با در نظر گرفتن ویژگی‌های روحی و تناسبات عاطفی مورد نیاز زنان

قرآن در تعریف کرامت آمده است: کرامت به معنی سخاوت، شرافت، ارزشمندی و عزت است.^۶

منظور از کرامت این است که انسان دارای حرمت است و حق دارد در جامعه به طور محترمانه زیست کند و کسی حق ندارد با گفتار و رفتار خویش حیثیت او را با خطر مواجه سازد.

کرامت انسان در جامعه به عنوان یک اصل مورد پذیرش اسلام بوده و در این خصوص تاکیدات فراوانی صورت پذیرفته است. در روایات بسیاری آمده که هر کس مومنی را تحقیر نماید به ذات کبریائی خداوند اهانت نموده و با او اعلام جنگ نموده است.^۷

کرامت زن: منظور از کرامت زن

همان نحوه وجود و هستی شرافت مندانه انسانی اوست که در آیه «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»^۸ و همانا فرزندان آدم را گرامی داشتیم» به آن اشاره شده است.

کرامت زن در اسلام مورد توجه بوده و این توجه و ارزش گذاری به صورت همسان برای همه افراد جامعه اعم از زن و مرد فقط به دلیل انسان بودن در

نظر گرفته شده و هیچ گونه امتیاز مادی، موقعیت اجتماعی و پست و مقام و ثروت تعیین کننده کرامت انسانی نیست، این ارزش گذاری به چیزی ورای این ملاکها تعلق می گیرد و آن احترام به ذات و نفس انسانیت زن است.^۹

امام راحل رحمت الله علیه در خصوص کرامت زن می فرماید: «خداوند زنان را با کرامت خلق کرده است، آزاد خلق کرده است خداوند همانطور که قوانینی برای محدودیت مردها در حدود اینکه فساد بر آنها راه نیابد دارد، در زنها هم دارد همه به صلاح شماست.»^{۱۰}

اشتغال زنان در اسلام

بر اساس آموزه های متون دینی و پیشوایان اعتقادی ما، عزت و کرامت زن در وهله اول به این است که بتواند در ایفای نقش فطری و غریزی همسری و مادری موفق باشد؛ چه اینکه بعد از اسلام بنایی شریف تر از خانواده پایه گذاری نشده و حفظ خانواده به گرمای عاطفی آن بستگی دارد امری که چه بخواهیم و چه نخواهیم فقط از یک زن ساخته است.

آنان در مسایل تربیتی، فرهنگی، خدماتی و اجتماعی قابل انکار نیست. زیرا عدم حضور زنان در این مشاغل مستلزم استفاده از مردان برای آموزش است.

در عین حال نظام جمهوری اسلامی باید تا آنجا که ممکن است جهت تامین نیازهای روحی، سلیقه ای و اقتصادی خانم ها شغل هایی متناسب با روحیات و ظرفیت های علمی خانم ها ایجاد کند و از وجود آنان در پروسه های تحقیقاتی و زیرساخت های مدیریتی استفاده کند تا هم عزت و کرامت بانوی ایرانی حفظ شود هم بتوانند به فعالیت اجتماعی خود در محیطی امن و بدون دغدغه ادامه دهند.^{۱۲}

قوانین موجود بر حفظ کرامت زن در قانون اساسی جمهوری اسلامی

زن براساس حکمت الهی صاحب ذوق، فکر، فهم، هوش و استعداد است. از آنجا که هر استعداد طبیعی دلیل طبیعی یک حق است، پس اشتغال زن حقی است که خدای متعال به آنان ارزانی داشته است و محروم ساختن او از این حق خلاف عدالت و خیانت به اجتماع نیز می باشد در

لذا آنچه که به زن، عزت و کرامت و جایگاه والا نزد خداوند و جامعه بشری می دهد ایفای نقش درست مادری و همسری است.

اما از طرفی براساس آیات و روایات، اسلام از حق اشتغال زنان جلوگیری نکرده و آنان را در استفاده از این حق آزاد گذاشته است. مشروعیت اشتغال زنان را می توان از آیه ۳۲ سوره نساء «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لَهُمْ وَ لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لَهُنَّ؛ برای مردان از آنچه کسب کرده اند بهره ای است و برای زنان هم از آنچه کسب کرده اند؛ بهره ای است.» برداشت کرد که بر حق مالکیت زنان بر اموالشان دلالت دارد. در سیره معصومین علیهم السلام نیز نمونه هایی از تأکید بر اشتغال زنان وجود دارد؛ به ویژه در مورد مشاغلی که تنها از عهده زنان بر می آید یا با خصوصیات و ویژگی های آنان سازگار است.^{۱۱}

همچنین وضعیت کنونی اجتماعات بشری گاهی اقتضا دارد که زنان در برخی منصب های اجتماعی و مشاغلی نظیر پزشکی و پرستاری و مراکز آموزشی ویژه بانوان مشارکت داشته باشند و نقش سازنده

جمهوری اسلامی ایران برای حفظ کرامت زنان شاغل قوانینی وضع شده که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.^{۱۳}

۱. رفع تبعیض و تقسیم عادلانه امکانات در قانون اساسی

جمهوری اسلامی ایران با وضع قوانین در راستای تعالیم و احکام اسلامی و در جهت تأمین منافع خانواده، اصل سوم قانون اساسی، با استناد به آیات و روایات مبنی بر تساوی زن و مرد در آفرینش و کرامت انسانی زن در رسیدن به مقامات عالی معنوی همانند مرد، دولت را موظف نموده همه امکانات خود را در رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه اعم از (زن و مرد) در تمام زمینه های مادی و معنوی بکار گیرد.^{۱۴}

۲. تساوی حقوق اجتماعی زن و مرد در قانون اساسی:

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، علاوه بر اینکه بر انجام وظایف مادری برای زنان تأکید شده است به

استثنای اصل ۱۱۵ که زن نمی‌تواند رئیس جمهور شود زن و مرد از نظر تحصیل علم و اشتغال به کار از حقوق اجتماعی یکسان برخوردارند.

اصل ۲۰ نیز مویید این نظر است که همه افراد اعم از زن و مرد بطور مساوی در حمایت قانون قرار دارند.^{۱۵} در اصل ۲۱ قانون اساسی نیز ضمن توجه به حقوق اجتماعی مشترک بین زن و مرد، توجه به ویژگی های زنان و درک موقعیت های زن بودن، همسری و مادری را در عرصه های سیاست گذاری و قانونگذاری ضروری برمی شمرد و می گوید:

دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهات با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد

الف: ایجاد زمینه های مساعد برای رشد شخصیت و کرامت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او ...

ب: حمایت از مادران، بالخصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان بی سرپرست و ...^{۱۶}

راهکارهای حفظ کرامت زنان شاغل در محیط های کاری

حال این پرسش مطرح است که آیا سیاست گذاری‌ها، برنامه ریزی‌ها، قانون گذاری‌ها و اقدامات اجرایی مرتبط با زنان در دو سه دهه گذشته به گونه‌ای بوده است که کرامت و ارزش انسانی زن شاغل را آن گونه که قانون اساسی جمهوری خواسته است، پاس دارد و زمینه‌های مساعد برای رشد شخصیت و حفظ کرامتشان را فراهم کند یا خیر؟

متأسفانه باید گفت با وجود تلاش‌های زیادی که در سال‌های اخیر برای ارتقای شخصیت فردی و جایگاه اجتماعی زنان در نظام جمهوری اسلامی صورت گرفته است، هنوز زنان کشور ما به جایگاه مطلوبی که در خور شأن و منزلت آنان است دست نیافته‌اند و هویت انسانی زنان چنان که باید به رسمیت شناخته نشده است و چنین به نظر می‌رسد که شخصیت و جایگاه انسانی زنان در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی دست خوش آسیب شده است.

از جمله در عرصه اجتماعی بسیاری از

زنان سرپرست خانوار که حمایت‌های ناچیز دولت کفاف مخارج سنگین آنها را نمی‌کند، به مشاغل سخت و طاقت فرسا با حداقل حقوق به کار می‌گیرند یا مشاغلی که تناسبی با شأن و کرامت انسانی آنها ندارد، روی آورده‌اند و هیچ چشم‌انداز روشنی هم برای اصلاح این وضع وجود ندارد.

و حال آنکه در ماده ۵۷ قانون اساسی آمده، هرگاه کارفرما، کارمند یا کارگر زن را با حقوق و دستمزدی کمتر از حقوق قانونی مشغول به کار کنند به حبس و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه شش محکوم خواهند شد.

طبق ماده ۳۸ قانون کار مصوب ۱۳۶۹مزد کارگر زن و کارگر مرد برای کار مساوی یکسان است. مقنن با تصویب این ماده با تأکید بر ارزش کار زن هر نوع تبعیض بر او هام پرستی و خرافه سازی مانند احساساتی بودن زن، ناتوانی عقلی زن و ... را محکوم کرده است.

بر اساس قانون اساسی ایران زنان از برخی از مشاغل سنگین که صرفاً مبتنی بر نیروی جسمی و فیزیکی است یا موجب مخاطرات جدی برای سلامتی می‌گردد

قانوناً محروم گردیده‌اند.^{۱۷}

۱. تکریم شخصیت زن در

محیط کاری

تکریم شخصیت زن در محیط‌های اجتماعی و اداری بر اساس سنن اسلامی و رهنمودهای مقام معظم رهبری عمدتاً به رعایت دو اصل است.

اصل اول: حفظ عفاف و حجاب و

رعایت حریم محرم و نامحرم.

حجاب و عفاف یکی از ضروریات اصلی دین و از قوانینی است که به عنوان شاخص رشد در جوامع مدنی مطرح بوده و ریشه در فرهنگ دینی، اسلامی ما دارد. حجاب نماد حفاظت از اصل کرامت انسانی زن به حساب می‌آید.

از طرفی بانوان شاغل، مروجان خوبی برای ترویج فرهنگ حجاب و عفاف هستند، زیرا ثمره نهادینه کردن حجاب و عفاف از این راه علاوه بر سلامت اجتماعی یکی از راه‌های پیشرفت زنان در محیط کار خواهد بود.

اما ریشه برخی از بدحجابی‌ها میل زن به خودنمایی در برابر جنس مخالف است در

صورتی که زنان در محیطی کار کنند که با مردان کمتر در ارتباط باشند، علاوه بر حفظ حریم محرم و نامحرم، یکی از عواملی که موجب دامن زدن به بدحجابی است از بین خواهد رفت. جلوگیری از خودنمایی زنان در ادارات موجب تحکیم بنیان خانواده نیز خواهد شد زیرا برخی از اختلافات خانوادگی به دلیل ارتباطات نامناسب زن و مرد در محیط‌های اداری است.^{۱۸}

بنابراین برای توسعه ارزش‌هایی چون حیا، عفت و حجاب در جامعه و به خصوص در میان زنان شاغل، سالم‌سازی فضای کار و تکریم جایگاه آنان است که باید مورد توجه قرار گیرد. زیرا نقش زن شاغل در ترویج حجاب و عفاف و پوشش اسلامی بی‌بدیل است.

اصل دوم: فعالیت اجتماعی و اداری

بانوان با رعایت حفظ اولویت خانواده و محوریت زنان در خانه و خانواده.^{۱۹}

یعنی برنامه‌ریزی‌ها برای حضور زنان در محیط کار و اجتماع باید بگونه‌ای باشد که دو مطلب فوق در آن لحاظ شود؛

و تعاملات میان زن و مرد تا حد امکان از یکدیگر جدا باشد به نوعی به معنای تکریم و بزرگداشت شخصیت زن است.^{۲۰}

ب: کاهش ساعات کاری

کاهش ساعات کاری و مرخصی لازم در ایام بارداری و بعد از آن و همچنین فرهنگ سازی کمک دهی مردان به خانم ها در امور منزل و تقسیم کار منزل بین زن و مرد و نمونه برنامه هایی در تامین دو اصل مذکور می باشند.

۲. برای تحقق بخشیدن به عزت و کرامت زن باید راه نقد و انتقاد از کم و کیف مسائل زنان را باز گذاشت و نظرات صحیح آنان را تبدیل به قانون کرد و در وهله بعدی به اجرا و فرهنگ سازی آن پرداخت. در این صورت با تصحیح نگرش، قانون و کنش می توان امنیتی ایجاد کرد که در آن عزت و کرامت زن به ثمر بنشیند.^{۲۱}

۳. یکی دیگر از راهکارهای حفظ کرامت زنان شاغل در اجتماع، شغلی است که زنان بر می گزینند و باید فرصت و توان کافی را برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی آنها فراهم آورد و نیز به افزایش

الف: تفکیک جنسیتی محیط کاری (حتی المقدور):

تفکیک فضای کاری زن و مرد یکی از زمینه های مساعد در راستای تحقق اهداف دین اسلام به شمار می رود. در این مورد باید توجه داشته باشیم که وقتی در زندگی خود مسیری را انتخاب می کنیم باید تمام شرایط و امکانات آن را بپذیریم.

در دین اسلام هم بحث همین گونه است. یعنی وقتی دین اسلام را به عنوان مسیر و راهنمای زندگی خودمان انتخاب می کنیم، باید به دستورات آن پایبند باشیم و پای ارزش های الهی آن بایستیم.

جداسازی فضای کاری برای افراد نمونه ای از پایبندی به همین ارزش های الهی است که باید از آن تقدیر کرد. این کار نه تنها آسیبی برای افراد و خانواده ها ندارد بلکه به سلامت زندگی و شخصیت آنها کمک می کند.

و می توان آن را به معنای تکریم مقام زن هم ارزیابی کرد. نکته بسیار مهم این است که بهترین و دقیق ترین نگاه به هویت زنانه در دین مبین اسلام اتفاق افتاده است. این موضوع هم که باید فضای کار

مهارت و ابتکار آنها کمک و مدد رساند تا عزت و کرامت زن در خانواده و اجتماع حفظ شود.^{۲۲}

۴. لحاظ کردن اولویت همسر داری و تربیت فرزندان و گرمابخشی به کانون خانواده در تنظیم برنامه ریزی ها و اوقات خانم های شاغل (در هر دو بخش خصوصی و دولتی) یکی دیگر از راهکارهای حفظ کرامت زنان شاغل می باشد.

و در پایان ذکر این نکته ضروری است که نباید با شعار و وعده های پوچ و تو خالی زنان را وارد بازار کار کرد و با سوء استفاده کردن و محول کردن کارها و مشاغلی که بر عهده مردان است، آن هم با دستمزدهای ناچیز که واقعاً نوعی تجاوز به عزت و کرامت انسانی زن و بیگاری کشیدن از آنان است و مفسد و لطمات جبران ناپذیری را به زن و به جامعه و کانون خانواده ها وارد می سازد؛ نمود در هر صورت اگر زنان شاغل جامعه ای کرامت نداشته باشند، مصداق «ذات نیافته از هستی بخش، کی تواند که شود هستی بخش؟» می شود. وقتی کرامت باشد، هویت و عزت هم هست.

جهان امروز برای زن کرامت قائل

نیست. ما جهان امروز را نقد می کنیم که خطاهایش را کپی نکنیم؛ برای اینکه جایی که دیگران در حال سقوط هستند، ما هم دچار همان سقوط نشویم.

نتیجه گیری

با توجه به اینکه خانواده جایگاه رفیعی از دیدگاه اسلام دارد، نهادهای اجتماعی باید هماهنگی میان ساختار شغلی زنان با نقش های خانوادگی او را مدنظر گیرند و ابزارهای حمایتی را در دستور کار خود قرار دهند.

نهادهای اجتماعی و سیاست گذاران باید به این درک برسند که زنان شاغل عزت و کرامت دارند و انتظار می رود، برنامه ریزان و مسئولانی که از بالا برای مسائل اجتماعی زنان شاغل برنامه ریزی می کنند به این موضوع توجه کنند که اگر نگاه آنها به جایگاه زنان عزتمندانه و کریمانه باشد بقیه افراد ناچارند به این جایگاه احترام بگذارند اما اگر کرامت زن را نادیده بگیرند و او را در سطوح پایین قرار دهند طبیعتاً در معرض سوء استفاده قرار خواهد گرفت.

نهاد های اجتماعی و قوانین موجود باید سالم سازی فضای کار و تکریم جایگاه زن را در دستور کار خود قرار دهند تا از لحاظ

نور، ج ۶ موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
تهران، ص ۳۰۱

۱۱- محمدبن یعقوب، کلینی، اصول
کافی، دارالحدیث قم، ۱۴۰۷ ق، ج ۵ ص ۳۱۱
<http://nedaesfahan.ir>

۱۲- محمد رضا زیبایی نژاد، (۱۳۸۸) عوامل،
پیامدها و رویکردهای اشتغال زنان از نگاه مدیریت
اجتماعی، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان
۱۳- لمیا، رستمی تبریزی، (۱۳۹۰)، «رژیم
مالی خانواده در قوانین ایران وانگلیس» فصلنامه
مطالعات زنان.

۱۴- علی اکبر تاج مزینانی وزینب
یاسری، ۱۳۹۲ بررسی سیاست گذاری اشتغال
زنان در جمهوری اسلامی ایران مطالعات لغات
راهبردی زنان، س ۱۵، ش ۵۹
۱۴- منصور جهانگیر، قانون اساسی جمهوری
اسلامی ایران، مصوب ۱۳۵۸، تهران، نشر دوران،
۱۳۹۳، ص ۳۹

۱۵- ابوذر گلشنی، سیدهاشم فرقانی، جایگاه
اشتغال زنان در حقوق ایران با تأکید بر قانون
اساسی ماهنامه پژوهش ملل / دوره دوم، شماره
۳۴، آذر ۱

۱۶- <https://article.tebyan.net>

۱۷- <https://farsi.khamenei.ir>

۱۸- <https://www.tasnimnews.com>

۱۹- <http://nedaesfahan.ir> سایت

۲۰- محمد رضا زیبایی نژاد، (۱۳۸۸) عوامل،

جسمی، روانی، عاطفی، احساسی، عقیدتی،
حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و روابط بین
فردی احساس امنیت کند

پی نوشت ها

۱- علی جلائیان اکبرنیا، محمد رضا محمدی،
حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا (ع)،
فرهنگ رضوی سال سوم شماره دوازدهم،
زمستان ۱۳۹۴

۲- محمد رضا، زیبایی نواد «عوامل، پیامدها
و رویکردهای اشتغال زنان از نگاه مدیریت
اجتماعی» اشتغال زنان، قم: دفتر مطالعات و
تحقیقات زنان، ۱۳۸۸

۳- فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و
خانواده سال پانزدهم / شماره ۵۹ بهار ۱۳۹۲

۴- حمید عضدانلو، ۱۳۸۴ آشنایی با مفاهیم
اساسی جامعه شناسی، تهران، نی، ص ۱۰
۵- [https://fa-m-wikipedia-org.
translate.google](https://fa-m-wikipedia-org.translate.google)

۶- سید علی ا کبر قریشی، (۱۳۷۲ ش)،
قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ
۱، ص ۳۰۱

۷- <https://article.tebyan.net>

۸- سوره مبارکه اسراء آیه ۷۰

۹- آشنایی با ادیان (کتاب مقدس) قم، انجمن
معارف اسلامی ایران عبدالرحیم سلیمانی
اردستانی، (۱۳۸۵)

۱۰- روح الله، خمینی (۱۳۷۸ ش)، صحیفه

پیامدها و رویکردهای اشتغال زنان از نگاه مدیریت اجتماعی، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان ص ۷۸

منابع و ماخذ

قرآن کریم

- ۱- تاج مزینانی علی اکبروز یاسری زینب، ۱۳۹۲ بررسی سیاست گذاری اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران مطالعات راهبردی زنان، س، ۱۵ ش ۵۹
- ۲- جلائیان علی اکبرنیا، محمدرضا محمدی، حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا(ع)، فرهنگ رضوی سال سوم شماره دوازدهم زمستان ۱۳۹۴
- ۳- جهانگیر، منصور، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۵۸، تهران، نشر دوران، ۱۳۹۳
- ۴- خمینی، روح الله (۱۳۷۸ ش)، صحیفه نور، ج ۶، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، تهران،
- ۵- خمینی، روح الله. آیین انقلاب اسلامی (ج ۲) گزیده ای از اندیشه و آرای امام خمینی(ره)
- ۶- خویینی، غفور، ملکشا، آرزو، کرامت زن از دیدگاه اسلام و اسناد بین المللی با تأکید بر اندیشه های امام خمینی(ره) منبع: الاهیات قرآنی سال ششم بهار و تابستان ۱۳۹۷ شماره ۱۰، ص ۱۱
- ۷- رستمی تبریزی، لمیا (۱۳۹۰)، «رژیم مالی خانواده در قوانین ایران و انگلیس» فصلنامه مطالعات

زنان

از زیبایی نژاد محمدرضا. «عوامل، پیامدها و رویکردهای اشتغال زنان از نگاه مدیریت اجتماعی» اشتغال زنان، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، (۱۳۸۸) ص ۹

۹. سوره مبارکه اسراء آیه ۷۰

۱۰. سلیمانی اردستانی، عبدالرحیم، آشنایی با ادیان (کتاب مقدس) قم: انجمن معارف اسلامی ایران ۱۳۸۵

۱۱. عضدانلو، حمید ۱۳۸۴ آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه شناسی، تهران، نی.

۱۲. فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده سال پانزدهم / شماره ۵۹ بهار ۱۳۹۲

۱۳. قریشی، سید علی اکبر، (۱۳۷۲ ش)، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران، چاپ ۱۰،

۱۵. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، اصول کافی، دارالحدیث، قم، ۱۴۰۷ ق

۱۶. گلشنی ابوذر، فرقانی، سیدهاشم جایگاه اشتغال زنان در حقوق ایران با تأکید بر قانون اساسی ماهنامه پژوهش ملل / دوره دوم، شماره یک، ۳۴ آذر.

۱۷. محمدرضا زیبایی نژاد، ۱۳۸۸ عوامل، پیامدها و رویکردهای اشتغال زنان از نگاه مدیریت اجتماعی، قم: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.

- <https://fa-m-wikipedia-org.translate.google> ۱ ۸
- <https://article.tebyan.net> ۱۹
- <http://nedaesfahan.ir> ۲۰
- <https://farsi.khamenei.ir> ۲۱
- <https://www.tasnimnews.com> ۲۲

الهی!

امام صادق علیه السلام

خَيْرُ نِسَائِكُمُ الَّتِي إِذَا أَنْفَقْتَ أَنْفَقْتَ بِمَعْرُوفٍ وَإِذَا أَمْسَكْتَ أَمْسَكْتَ بِمَعْرُوفٍ فَتَلِكَ
عَامِلٍ مِّنْ عُمَّالِ اللَّهِ

علل الشرايع، ج ۳، ص ۲۷۹

بهترین زنان آن زنی است که اگر انفاق کند به معروف انفاق می کند و اگر خود نگهدار باشد به معروف، خودنگهداری می کند و این چنین زنی یکی از کارگزاران الهی خواهد بود

در احصای مسائل اصلی زنان، حقیقتاً به مسائل اصلی
پیردازیم، نه به مسائل درجه‌ی دو. پرداختن به مسئله
ی خانواده و بخصوص مسئله‌ی سلامت و امنیت و
آرامش و تکریم زن در محیط خانواده، یکی از مسائل
اصلی است. ما چند مسئله‌ی اصلی داریم، یکی از آنها
این است.

بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده کشور. ۱۳۹۳/۰۱/۳۰

www.zeynaby.ir

نشانی: آیت الله بهجت ۲۳، نبش
چهارراه اول سمت راست پ ۴۸
تلفن: ۵۹-۲۲۹۰۰۵۶ سامانه
پیام کوتاه: ۱۳۹۰۹۱۰۳۰۰۳۰۰
info@zeynaby.ir